

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії

**«СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ФЕМІНІСТИЧНИХ РУХІВ У
СХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА В УКРАЇНІ»**

**«SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF FEMINIST MOVEMENTS IN
EASTERN EUROPE AND UKRAINE»**

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 «Філософія»
на здобуття кваліфікаційного рівня бакалавра філософії

Студент-виконавець:

Пруденко Дарина Олегівна
IV курс, ОС «Бакалавр»

(підпис)

Науковий керівник:

кандидат філософських наук, доцент
Якубіна В.Л.

(підпис)

Допущено до захисту:
на засіданні кафедри теоретичної
та практичної філософії
протокол № _____ від _____ 2021 р.

Зав. кафедри теоретичної та практичної філософії,
доктор філософських наук, професор
Шашкова Людмила Олексіївна _____

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕМІНІСТСЬКОГО РУХУ	6
1.1 Варіативність дефініцій фемінізму і його особливості	6
1.2 «Три хвилі» фемінізму та важливі течії феміністських рухів	9
1.3 Фемінізм ХХ століття: теоретичні дослідження і практичні реалізації.....	16
1.4 Висновки до I розділу	26
РОЗДІЛ II. ФЕМІНІСТИЧНІ РУХИ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ Й УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ФЕМІНІЗМУ	28
2.1 Специфіка формування фемінізму та спрямування на соціально-політичну боротьбу в окремих державах Східної Європи	28
2.2 Особливості функціонування феміністичних рухів в українському соціумі: історія та сучасність	35
2.3 Висновки до II розділу	39
РОЗДІЛ III. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ НА ПІДТРИМКУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	40
3.1 Становлення гендерно-чутливого суспільства в Україні	40
3.2 Гендерний підхід до особливостей чоловіків і жінок в соціокультурній та побутовій сферах життя	45
3.3 Висновки до III розділу.....	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: Проблема фемінізму, жіночої рівності існує вже багато років. В наш час є можливість познайомитись з цим за допомогою книжок, статей та розповідей наших близьких. Ще з часів суфражисток ми знаємо, яку тяжку боротьбу вони витримали, аби сьогодні в нас була можливість голосувати, вільно відстоювати свої права та бути рівнею з чоловіками, мати змогу дати відсіч.

Так багато є історій, де жінки на сьогоднішній день в багатьох країнах на посадах оцінюються здебільшого за зовнішністю. Поняття краси почало приймати неймовірних обертів. Жінки переймаються не за свій інтелект в першу чергу, а за красу та молодість. Ідеали в наш час стали тим, до чого прагне дійти кожна дівчина, жінка.

Незважаючи на те, що ми живемо у двадцять першому столітті, нерівність відчувається не тільки в багатьох вчинках іншої статі, а й в думках. Вчиняти ми можемо за одним принципом але це не змінить того, про що ми насправді думаємо в цей момент. А думки жінок, здебільшого молодих дівчат ХХ-ХХІ століття випливають з того, що через вигадані ідеали, ми виглядаємо якось не так.

Слова Наомі Вульф в свої праці «Міф про красу. Стереотипи проти жінок» дуже доречно сказала: «Жінки завжди страждали в ім'я краси» [с.8].

Як би ми не хотіли це приймати, але ідеали краси були завжди, і вони виникали не просто так. Навіть сьогодні, шукаючи роботу можна побачити в обов'язках прописане «шукаємо гарну, усміхнену дівчину» або ж якщо будемо говорити про більш масштабний приклад, то якось я наткнулась в Університеті імені Карпенка-Карого вимогу до вступу на одну спеціальність «гарна, струнка, висока дівчина».

На жаль, через завищені стандарти та ідеали краси все більше і більше дівчат починають хворіти на анорексію, що багатьох призводить до смерті, проблемам зі здоров'ям, і з кожним роком число захворівших збільшується, а вік людей

зменшується. Звичайно в пастку цієї хвороби потрапляють і хлопці, але відсоток жіночої статі – більший.

Жінок, які зацікавлені долею та майбутнім своєї статі дуже часто сприймають з ворожнечею, спираючись на якісь їх психологічні травми дитинства, та на те, що вона просто не знайшла собі місця в житті і їй немає чим зайнятися.

Жінка є сильною по своїй натурі, вона грає величезну роль в суспільстві сьогодення та минулого. Про це пише Г.Д. Андерсон:

«Фемінізм не про те, щоб зробити жінку сильнішою. Жінки вже сильні, він про те, щоб змінити сприйняття її в світі»

Феміністок, сьогодення увійшло в моду сприймати як дівчат, які не доглядають за собою, ненавидять чоловіків та їх думки, але насправді, фемінізм за те, аби жінка завжди була такою ж прекрасною, не ховала своєї сексуальності через страхи та мала змогу висловлювати свої думки.

Об’єкт дослідження: класичні і сучасні принципи феміністичних течій у Східній Європі та в Україні в контексті досягнення гендерної рівності.

Предмет дослідження: феміністичні рухи та їх спрямованість до гендерної рівності.

Метою дослідження є показати важливість функціонування різних феміністичних спрямувань у Східній Європі та в Україні для наближення до гендерної рівності в соціумі.

Методи дослідження: застосовано методи аналізу, синтезу, узагальнення і порівняння, а також соціально-історичний підхід до групування матеріалів роботи.

Реалізація поставленої мети передбачає постановку та розв’язання наступних завдань:

- 1) Проаналізувати дефініції фемінізму та його суть;
- 2) Окреслити етапи розвитку та течії у феміністських рухах;

- 3) Проаналізувати теорії дослідження фемінізму ХХ століття;
- 4) Проаналізувати соціально-філософські феміністичні течії у Східній Європі;
- 5) Проаналізувати соціально-філософські феміністичні течії в Україні;
- 6) Проаналізувати гендерний розвиток в суспільстві;
- 7) Проаналізувати гендерні особливості чоловіків та жінок соціокультурній та побутовій сферах життя.

Структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків та переліку використаних джерел.

РОЗДІЛ I: СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕМІНІСТСЬКОГО РУХУ

1.1. Варіативність дефініцій фемінізму і його особливості

Фемінізм (французьке — *feminisme*, латинське — *femine* – жінка) - віра в соціальну, економічну та політичну рівність статей. Незважаючи на те, що фемінізм здебільшого походить із Заходу, він проявляється у всьому світі і представлений різними інституціями, які прагнуть діяти від імені прав та інтересів жінок. Коли ми говоримо про фемінізм, то здебільшого маємо на увазі повагу до різноманітного жіночого досвіду, особистостей, їх знань та сильних сторін, а також прагнення дати жінкам можливість реалізувати їх повні права. Йдеться про однакову справедливість між статями та забезпечення того, щоб дівчата та жінки мали однакові можливості з хлопцями та чоловіками.

Дуже часто люди помиляються, вважаючи, що фемінізм виступає за те, що переживання однієї людини важливіші за інші. Фемінізм – це про вивчення та розуміння способів впливу нерівності на жінок та чоловіків, а також нагадування про те, що ми всі живемо в одному соціумі. Справжня мета та справжня рівність ніколи нікого не залишає. Говорячи простими словами – це рівні права та можливості для всіх статей.

Шарль Фур'є, французький соціаліст-утопіст був першим, хто наприкінці XVIII століття ввів дефініцію фемінізм. «Прихильники жіночої рівності» - ось як називав феміністів Фур'є. Завдяки ньому ми можемо побачити, що фемінізм не відносить до себе людей конкретної статі або за конкретним гендером. Феміністом може бути хто завгодно.

Платона вважали першим феміністом, на відміну від Аристотеля, який своїми поняттями та роздумами про жінку дуже різко критикував цю статтю. Його поняття ірраціональності було щільно пов'язане з жінкою. Платон був один із перших, хто обґрунтував ідею гендерної рівності, та довів, що чеснотами

однаковим чином наділені як чоловіки так і жінки, і ці чесноти дозволяють бути кожному з них в управлінні державою.

Тут варто зазначити те, що в часи життя цих філософів взагалі мало де йшлося про рівність між чоловіком та жінкою, але були й ті, хто бачив, що всі є рівними та однаковими не дивлячись на статеву відмінність. Дуже історично довга нерівність між чоловіками у суспільстві викликала велику кількість нових термінів, які відносяться до фемінізму: маскулінізм (латинське *masculinus* – чоловічий) — це поліном ідеологій політичних, культурних та економічних рухів, що мають об'єктивним аналізом побудову мужності ідентичності та проблеми передових людей роду, яка шукає рівності з жінками, але з погляду чоловічого; патріархат – домінування чоловіка в суспільстві; багато соціологів XIX століття описували це як більш складну форму організації в порівнянні з матріархатом. Енгельс називав це системою домінування, яка своєю чергою встановлює, що «патріархат є "світовою історичною поразкою жіночої статі»; мізогінія (грецьке *misos* – відраза; *gune* – жінка) — (жінконенависництво) зневага до жінок та дівчат; взагалі, мізогонія проявляється по-різному, включаючи соціальну ізоляцію, дискримінацію за статтю, ворожість, андроцентризм, патріархат, привілеї чоловіків, приниження жінок, позбавлення права голосу жінок, насильство над жінками та сексуальну об'єктивацію.

Протягом феодальних часів жінкам дали більше привілеїв і свобод, які були обумовлені тим, що чоловіки постійно були відсутні в своїх маєтках, і жінкам необхідно було навчитися управляти землею і вести господарство. Вони могли мати землю і отримали багато «традиційно» чоловічих прав. Однак, в цей період, коли значні зміни були зроблені в церкві, в літературі, і в усіх інших галузях мистецтва, жінки зробили великий крок назад у своїй боротьбі за рівність. Жінок сприймали, як власність, що належала спочатку їх батькам, а потім їх чоловікам. Найбільше фемінізм почав формуватися в добу Просвітництва. Саме в цей момент люди почали вірити в те, що можна перебудувати суспільство з розумом, а не лише силою. Жінка та чоловік є істотами, які однаково наділені розумом, і вони

однаково мають свої права. Саме з цього можна було дійти до висновку, що немає гарних та розумних аргументів для дискримінації жінок. Думки і почуття жінок в суспільстві епохи Відродження не були виражені, оскільки їх не вважали важливими.

В епоху Відродження поняття краси відносилось тільки до жінки, саме тоді з'явилися характеристики ідеальної феміни. Нового часу - «слабкість і досконалість». Аньоло Фіренцуола, відомий італійський письменник, в трактаті «Про красу жінок» в формі живого діалогу зайнятий розробкою питань філософської естетики, до поняття жіночої краси докладає цілу систему категорій, такі як «гармонія», «грація», «витонченість», «велич», при цьому мається на увазі не просто ідея, а справжнісінька фізична, тілесна краса.

Суспільство колись не сприймало жінку, як людину, й навіть зараз можна почути таке від хлопців. Але порівнюючи світ та місце в ньому жіночій статі 50-100 років назад, відношення покращилось. Продовжуючи про історичний гніт жінок, хотілося б показати погляди філософів у бік жінки. Ось, наприклад, Павло Флоренський одного разу підмітив про те, що: «Розум – то чоловіча статева ознака», акцентуючи увагу на тому, що жінка не може бути розумною сама по собі, адже вона жінка. Говорити про місце та сприйняття жінки в філософії дуже важко, адже висміювання та гніт простежувалися крізь століття, але це можливо та важливо. Що ж до Середньовіччя, коли філософія дуже тісно перепліталася з теологією, то дистинкція чоловічого і жіночого посилюється. Філон Олександрійський говорив, що: «чоловіче презентує свідоме, раціональне, божественне, жіноче, сама жінка – це образ брудного, тілесного світу». Тому моральний прогрес для нього передбачає подолання жіночого як такого, передбачає подолання і придушення, відповідно, чуттєвості і тілесних радостей.

Франсуа Пулен де ла Бар прихильник картезіанства, автор першої в історії філософської думки концепції повної юридичної і соціальної рівності чоловіків і жінок написав роботу «Про рівність статей». Вражає те, що не дивлячись на неприйняття жінки в філософському окрузі, він написав таку роботу, в якій показував, що рівність між чоловіком і жінкою – є важливою.

Він пише про те, що всі чоловіки і навіть жінки, згодні з тим, що жінки не мають ніяких спільних справ з публічними посадами, та непричетні до наук, через те, що вони мають менший розум від чоловіків, і повинні бути підлеглими для них в усьому. І після цього, він спростовує слова більшості, кажучи, що статі є рівними.

В останні десятиліття XIX і на початку XX століття жіночі проблеми дедалі активніше постають не лише в спеціальних працях, зверненнях, маніфестах, а й у літературі, мистецтві. Жінка не є чимось ірраціональним, Іншим, нижчим, Другим. Часто ми можемо почути доводи щодо того, як жінку створили з ребра Адама, і саме через це вона має бути підвладною. Але що ж говорить християнство з цього приводу? Задумкою Бога було, аби в основі будь-яких взаємин була покладена ієрархія, певна субординація. Але крім співвідпорядкованості існує й інше явище - рівноправність при різниці покликань. Богом були створені дві істоти, чоловік і жінка, не тільки однієї природи і одної гідності, але вони мають і рівні права на володіння і панування цим світом (Бут.1: 26) Дуже багато віків жінок пригнічувало безліч філософів, та й просто народ. Але час пройшов, і все змінилося. Всі ми є розумними, людьми, кожен з нас має право на слово, свободу, освіту.

«Гніт одної статі іншим пояснюється схильністю людини тікати від самої себе».

Насправді, історія фемінізму сягає глибокої давнини і гідна того, щоб її пам'ятали і, перш за все, брали за приклад сучасні жінки

1.2. «Три хвили» фемінізму та важливі течії феміністських рухів

Для того, аби писати про таку тему, як фемінізм, потрібно знати історію цього руху. Саме тому, перший розділ своєї роботи я починаю з історії.

Перша хвиля – є початком всього фемінізму, і припадає на 19-20 століття. Вона значно відрізняється від того фемінізму, за яким ми можемо спостерігати сьогодні. Він виник з метою зрівняння прав жінок з чоловіками, і не ставив під сумнів жіночу природу й важливість збереження традиційних жіночих якостей.

Для початкового дослідження я візьму історію британського фемінізму, адже саме він вважається показовою історією не тільки для Європи, але й для всього світу. Його пов'язують з суфражизмом – боротьбою за виборчі права жінок.

Англійський суфражизм ділиться на **два напрямки**:

1. **Конституційний або помірний** (методами боротьби були мирні мітинги, демонстрації, подачі петицій, лобювання парламентаріїв, які могли сприяти британським феміністкам)

2. **Радикальний або мілітантський** – це напрямок, в якому була стратегія використання шокуючих публічних актів, насильних методів впливу на уряд. Зазвичай поняття мілітантства пов'язують з діяльністю Жіночого соціально-політичного союзу (ЖСПС) або ж WSPU, Women's Social and Political Union) який було створено 1903 року, і очолений сім'єю Панкхерст.

Ці обидва напрямки мали одну ідеологічну платформу, незважаючи на різні методи політичних рухів, обидва напрямки діяли як ліберальний фемінізм. Суфражизм виник саме як реакція на соціальні зміни, які почали відбуватися в XIX столітті. Досить поширеним стало явище, коли жінок відправляли працювати на заводи та фабрики, проте зарплату вони отримували набагато нижчу від чоловіків. З часом став поширюватися алкоголізм серед чоловічої статі, що спричиняло відмову від забезпечення дружин (виходить що жінки або не мали змоги йти на роботу, тому що доглядали дітей, або ж працювали в повну силу, як і чоловіки, але отримували набагато меншу зарплату), все це спричинило те, що жінки розгнівалися та почали вимагати отримання таких самих прав як і чоловіки, а також дозволу на отримання виборчого права.

Головною умовою активісток цього напрямку було – відданість і бажання будь-якими засобами досягти поставленої мети, а саме – політичних прав для жінок. Цікавим є те, що в XIX столітті велика кількість чоловіків почали підтримувати суфражисток та виходити разом з ними на мітинги. Нові явища в суфражизмі початку XX століття, пов'язані в першу чергу з виникненням

мілітантського напрямку. Одним з основних теоретичних послань мілітанток було ствердження, що в світі, який було створено чоловіками, жінки дискримінуються за ознакою статі. Еммелін Петик-Лоуренс писала: «Це світ створений і керований чоловіками. Його закони – чоловічі закони, правила комерції та щоденного бізнесу – чоловічі правила, його моральні стандарти сформовані чоловіками. Так як жінки за ознакою статі позбавлені права голосу, вони позбавлені будь-якої влади в формуванні свого оточення чи вихованні дітей». Звідси випливає теза про війну статей, яку підтримували навіть чоловіки - суфражисти – прихильники мілітантства.

Суфражистські організації приділяли велику увагу тому, що ми зараз називаємо культурними репрезентаціями – створення символіки, образів, ритуалів, міфів. Особливо яскраво це проявилось на початку ХХ століття. Саме в цей час суфражистська пропаганда почала орієнтуватися на маси. Аби привернути увагу суспільства, активістки постійно проводили різні заходи: масові ходи, марші, театральні постановки, ярмарки і т.д. Видовищність забезпечували спеціальні організації: Ліга художниць – суфражисток, Суфражистське ательє та інші.

Коли почалась війна в 1914 році почало зростати безробіття між жінками, але з часом, почало не вистачати сили, тому що чоловіки були на війні, і жінок міністерство почало залучати до роботи, яка по традиціям була «чоловічою»: для роботи в урядових установах, на транспорті, в якості поштових службовців. Завдяки війні, жінки змогли довести, що вони спроможні виконувати таку роботу не гірше від чоловіків. У липні 1918 року п'ятдесятилітня боротьба суфражисток за політичне рівноправ'я завершилася перемогою, хоча і часткової: шість мільйонів жінок отримали право парламентського голосу. Таким чином, розібравшись з головними ідеями першої хвилі, хвилі суфражисток, ми переходимо до другої хвилі, до часу, коли жінки вже мали право голосу на виборах, і коли вони змогли показати себе ,як сильних жительок своїх країн.

Друга хвиля фемінізму – ця хвиля почала своє існування в 1960-х роках і більшим чином торкнулась Західну Європу та США. Друга назва цього руху – неофемінізм.

Жінкою, яка запровадила термін «друга хвиля» стала Марш Вайнман Лір. Якщо перша хвиля більшою мірою була зосереджена на виборчому праві і зруйнуванні юридичних перешкод гендерної рівності, то друга хвиля розширила історію та дискусію, щоб заключити у своїх міркуваннях більш широке коло питань, наприклад: жіноча сексуальність, права в сім'ї, робоче місце, репродуктивні права, факти нерівності. Також, в цей період досить глибоко звернули свою увагу на питання насильства в сім'ї та згвалтування у шлюбі, а також привели до змін в законодавстві про опіку та закон про розлучення. Змістовні ідеї фемінізму до 60-х років ХХ століття – це своєрідне поєднання окремих положень і цінностей, сформульованих у межах ліберального та соціалістичного фемінізму. Головною задачею було призвати жінок усвідомлювати, що окремі аспекти їхнього особистого життя глибоко політизовані і є відображенням сексистських владних структур. Друга хвиля фемінізму особливо в Америці стала реакцією через те, що жінкам довелося після стількох років зусиль та боротьби повернутися до ролі домогосподарки після Другої світової війни саме в той момент суспільство спостерігало таке явище як бейбі-бум. Дискримінація починає розглядатися як наслідок патріархального порядку, який відтворювався як в публічній, так і в приватних сферах. Як приклад цим доводам можна взяти політику. В країнах, де жінки мають рівні права, відсоток в парламенті істотно менше, ніж відсоток чоловіків.

Отже, з'являється такий напрям фемінізму, як неофемінізм, головною ідеєю – є лозунги, які направлені на подолання традиційних уявлень про те, що головне призначення жінки – продовження роду, що основна суть їх життя зводиться до виконання репродуктивних функцій, а тому народження дітей є їх головним зобов'язанням.

Концептуально в неофемінізмі прийнято виділяти такі головні питання:

- Поділ на публічну та приватну сферу
- Патріархат
- Стать і тендер (культурна стать)
- Рівність і відмінність

У процесі розвитку неофемінізму в ньому сформувалися такі напрями:

а. Ліберальний : головними в цьому напрямку були такі жінки , як Бетті Фрідан та Глорія Стайнем. Головною ідеєю їх протесту був виступ, за прийняття федерального закону, який покращив би життя жінок та їх кар'єру . З стану покірної домогосподарки їх вивела праця Фрідан «Загадка жіночності» в 1963 році. І саме після неї жінки взялися з силами, і організували створення «Національної організації жінок» в 1966 році. Жінки даного напрямку почали вести лекції, в яких також говорили про аборти. Реформи ліберального фемінізму мали на меті спрямування на подолання наявних недоліків, забезпечення рівності прав жінок і чоловіків у публічній сфері.

б. Радикальний: Кейсі Хейден та Мері Кінг, які працювали з організаціями по захисту цивільних прав («Студенти за демократичне суспільство», «Студентський координаційний комітет проти насилля» та інші) перейняли їх методики боротьби для обговорення проблем насильства і сексизму, з якими жінки стикаються. Жінки, які виступали за радикальний фемінізм, колективно стверджували про те, що їх змушують мовчати і підкорятися лідерам чоловічої статі в організаціях «нові ліві». Радикальний фемінізм констатував, що демократія була лише камуфляжем, який приховував експлуатацію чоловіками жінок. Радикальні феміністки вважали, що чоловіки сприймають жінок як знаряддя для сексу та продукування дітей.

с. Соціалістичний, або марксистський, фемінізм переважно розглядав проблеми матеріальні, економічні, як, на думку представників, визначально формували долю жінок. Підставою статевої нерівності прихильники цього напрямку вважали капіталістичну систему, яка опиралась на експлуатації.

На початку 1980-х років, можна було з гордістю сказати, що жінки виконали свої цілі, і їм вдалося змінити ставлення суспільства до ролі чоловіків і жінок. Їм вдалося скасувати репресивні закони, які були засновані на сексі.

В рамках фемінізму другої хвилі підкреслюється, що досягнення рівних прав не завжди має на увазі досягнення рівних можливостей. Завдання цього руху – озвучити особливу жіночу позицію, розкрити нерівності, вплетені в наше повсякденне життя.

В 1990-х роках на зміну «другій хвилі» прийшла **«третья хвиля»**, цей термін ввела Ребекка Уолкер в есе 1992 року, ця хвиля пов'язана із новим рівнем філософського осмислення жіночого руху, в якому дискусія ведеться навколо поняття ідентичності. Ребекка Уолкер зазначала, що слід «змінити злість на політичну силу», «не голосуйте за чоловіків, якщо вони нічого не роблять для нас, жінок»..... Цей виступ закінчується висновками: « Я – не феміністка пост фемінізму. Я – феміністка третьої хвилі». Таке переосмислення має два основних аспекти:

Першим визначальним усвідомленням для феміністок цієї хвилі є те, що ми ще досі розрізняємо один одного за рівнем чоловік-жінка, та зводиться тим, що гендерні ролі конструюються. Саме це «конструювання» змушує нас бути жінкою чи чоловіком. Якщо взяти до уваги фемінізм другої хвилі, то ми бачимо, що головним проявом дискримінації були ключові труднощі, які відчувалися жінками в їх повсякденному житті, то феміністки третьої хвилі звертають увагу на дискурсивні конструктори, що обмежують нас та наші уявлення про самих себе та інших людей. Виходячи з цього факту можна зробити висновок: що оскільки гендерні ролі конструюються, то можуть існувати й інші гендерні видозміни.

Друга особливість «третьої хвилі» формування руху Riot Girl. Ця течія сформувалася навколо естетики не лише звільненої, а і наділеної владою жінки, в думках якої досвід не існує поза своєї інтерпретації. Тому в цьому аспекті жінки намагаються відмовитися від основних категорій класів, в тому сенсі, що привілеї

чоловіків і жінок до білих, освічених, гетеро сексуальних та заможних – пригнічують інших жінок. Глибинною причиною являється те, що саме наше мислення підпорядковане бінарними опозиціями, що розділяє чоловіче і жіноче, розум і емоції, гендерну норму відхилення від неї. У рамках цього статусу жінка може бути не лише самодостатньою, але й талановитою, стати лідером, словом, за цими показниками перевершити чоловіка. Виникнення нової хвилі пов'язане з діяльністю чорношкірих активісток жіночого руху Белл Хукс (Глорія Джинн Уоткінс), Одрі Лорд, які займалися расовими проблемами. Визначаючи специфіку «третьої хвилі» фемінізму можна визначити, що вона не прийшла на заміну «другої хвилі», а існує паралельно з нею: поява нового фемінізму викликана реакцією молодого покоління жінок на радикальний фемінізм; феміністки третьої хвилі не з'ясовують ким є жінка, а наголошують на тому, ким вона може бути; «вона може бути ким захоче за умови, що це буде її особистий, свідомий вибір».

Фемінізм «третьої хвилі» прагне об'єднати досвід, накопичений білими феміністками, організаціями кольорових феміністок, лесбійками, бісексуалками, а також представницями інших спільнот. Вони не акцентують увагу на єдності або несуперечності поглядів прихильників. Вони можуть виступати за сексуальну свободу і вимагати сімейної вірності, боротися проти порнографії і бути байдужими до неї або навіть схвалювати її.

Суперечливість і різноманітність є своєю ознакою фемінізму «третьої хвилі». Феміністки цього напрямлення приділяють менше своєї уваги порівняно з іншими представницями, відношенню між жінками і чоловіками, і проблемі дискримінації жінок. Натомість вони акцентують увагу на питаннях розподілу сил і влади для проведення такої трансформації, при якій кожна жінка мала б змогу проявити свою жіночність повною мірою і як їй буде завгодно: в роботі або в сім'ї.

Фемінізм «третьої хвилі» прагне до свободи в тому числі від тих обмежень, які були нав'язані «старим фемінізмом».

Необхідно пам'ятати, що розподіл фемінізму на три хвилі – це умовність, спроба структурувати, і описати складну і багатогранну історію. У середині кожної з хвиль є потужний внутрішній розвиток, і кожен з них варто розглядати в контексті конкретного суспільства. У багатьох випадках доречно говорити про альтернативні і навіть конфліктуючі перспективи, які використовуються для аналізу одних і тих самих актуальних питань. Наприклад, в рамках другої хвилі фемінізму проституція набуває проблеми як крайньої форми об'єктивації і експлуатації жінок. У той же час ряд авторів, що належать до третьої хвилі, пропонують відмовитися від стигматизації роботи, яка може бути вільним кар'єрним вибором як для жінок, так і для чоловіків.

1.3. Фемінізм ХХ століття: теоретичні дослідження і практичні реалізації

Найбільш відомими феміністськими теоріями прийнято вважати: фемінізм ліберальний, марксистський, радикальний, кольоровий, психоаналітичний, культурний та інші. Кожна з феміністських теорій пропонує своє бачення, своє трактування даної проблеми, а саме проблема соціального становища жінки та спроби змінити це. Найбільший вплив мали радикальний та ліберальний фемінізм, саме ці два напрямки вплинули на становлення та формування жіночих і гендерних досліджень. Пропоную почати з ліберальної концепції фемінізму, адже саме її вважають початком. Першими історично відомими виступи ліберальних феміністок прийнято відносити до періоду великої французької революції, саме в цей час почали відчувати, що рівними в своїх правах є тільки чоловіки, а жінок не вважали за рівноправних громадянок своєї країни, в якій вони проживали і заслуговували на ті ж самі права та свободу. Знайшлися ті, кого таке положення не задовольняло. Мері Уолстонкрафт стала жінкою, яка не побоялась показати те, що в неї є голос та своя думка в цьому становищі та опублікувала свою роботу «Захист прав жінок». В «Правах жінки» Уолстонкрафт не пропагує гендерну рівність. Замість того, щоб сказати, що жінки та чоловіки рівні, вона пише:

«Чоловіки та жінки рівні в очах Бога, вони обидва підкоряються одному й тому самому моральному закону». [105-106]

Для неї жінки та чоловіки були рівними в найважливіших сферах життя. Але тут закладені трошки більше сенсу, цими словами вона намагалась показати та донести те, що не тільки жінки в сімейному житті та повсякденнім мають бути скромними та цінити шлюб, але й чоловіки. Таким чином вона ще й розкриває подвійні сексуальні стандарти кінця XVIII століття.

Через декілька років з'явилися нові постаті, які мали що сказати – Гаріет Міль та Джон Міль. Вони опублікували декілька есе, де виправдовували жіночу емансипацію.

На початку своєї роботи «Про підпорядкування жінок» Джон Міль пише дуже гарні слова:

«Доля ідей, подібна до жіночого питання, була крізь однаковою. Чим більше вони захоплювали інтереси того чи іншого суспільства, чим радикальніше вимагали змін в установленому порядку речей, тим сильніше протидіяв їм особистий егоїзм переважної касті. Це звичайний путь всіх великих ідей, яким людство зобов'язане найкращими результатами свого прогресу. Здійсненню цих ідей передували довгі періоди боротьби, сумнівів і жертв; за успіхом їх раптом наступала реакція, за реакцією нове збудження тимчасово зниклих сил». [8]

Отже, тут можна побачити, що Міль звертаючись до читачів, намагається донести думку, що без боротьби ніколи нічого не досягнути. Ця боротьба не обов'язково може бути пов'язана з силою, вона може бути смисловою. Якщо показати оточуючим, що є конкретна проблема, з якою потрібно боротися і ти готовий до цього, вони зрозуміють, що можливо їх теж це тривожило, але вони боялися, що їх не підтримають. Головне в будь-якій справі відстоювання свої прав – це боротися за ідею.

І Міллі і Мері вірили в те, що в жінки є раціональна думка, що вона спроможна досягти висот у соціальному житті та що вона повинна мати однакові права з чоловіком. Вони вірили, що саме через брак освіти та відсутності свободи слова, жінка була слабше та мала більш ірраціональний підхід до речей. Тому, можливо, через те, що вони боялися висловити стільки часу свою думку, тому що в багатьох країнах їх пригноблювали, вони в якийсь момент стали набагато слабшими, ніж вони були насправді.

Головним принципом ліберального фемінізму – є принцип рівних можливостей.

В першу чергу ліберальні феміністки звертали увагу на те, що пригнічення жінок коренилося не в цькуванні їх удома або на вулицях міста, найбільше пригнічення жінок приносило те, що їм відмовляли у рівних правах.

Їх головною метою було: відстоювання соціальних та законодавчих реформ, розгляд соціальної політики, що в майбутньому допомогло б їм встановити доступ до економічних можливостей та цивільних прав.

Основні вимоги: скасування та припинення економічної, соціальної залежностей жінок від чоловіків. Також важливою вимогою було те, що жінки хотіли навчатись, отримувати освіту, розвиватись у своїх інтересах та мати змогу підтримувати інтелектуальні розмови, а не просто прислужувати чоловікам, коли ті збирали гостей. І не менш можливою вимогою було введення законів, які б давали гарантію всім жінкам на рівність вибору, що надалі значно допомогло б їм у підвищенні їх соціального статусу.

На мою думку, у ліберальному фемінізмі існує дві найкращі головні позиції: прагнення до отримання освіти та право голосу.

Про право голосу відомо і так всім, а от про те, що головним акцентом у ліберальних феміністок була соціалізація та навчання – знають небагато. Жінки

цього напрямку вважали, що саме освіта дає основу розвитку людини як індивіда. Адже надалі було б дуже важко виказувати свої ідеї та думки, не маючи освіти та не будучи начитаним.

На жаль, вже післявоєнний період, стереотипи про жінку почали повертатись, що змушувало їх покидати учбові заклади, та поверталися до того життя, з якого вони вибралися спільними зусиллями. І саме в ті часи жінка знову почала сприйматися як біологічна особа, яка може продовжувати рід.

Бетті Фрідан в своїй книзі «Загадка жіночності» назвала цей період – криза особистості. В одній з глав вона розказує про те, як в дитинстві вона мріяла про освіту та кар'єру, але вона відмовилась від стипендії заради того, щоб чоловік, якого вона кохала не залишив її. І от вона написала дуже гарні слова своєї знайомої:

«Трагедія в тому, що ніхто ніколи не дивився нам у очі і не казав, що ми самі повинні вирішити, чого ми ще хочемо в цьому житті, крім того, щоб бути тільки жінкою та матір'ю. Я ніколи не думала про це серйозно до тридцяти шести років.....Я думала, що мій розвиток, моя еволюція припинилися. З дитинства я знала, що коли я виросту, піду навчатися у коледж, а потім вийду заміж. От і все. Тільки це знає дівчина про своє майбутнє життя. Після заміжжя чоловік повністю заповнює твоє життя і все вирішує за тебе.....Мені потрібно було вирішити, хто я насправді. Я ще не завершила свого розвитку. Але мені знадобилось десять років для того, аби зрозуміти це». [78-79]

Мені здається, що прочитавши навіть просто цю цитату, можна побачити та відчувати всю ту проблему, яку відчували жінки тих років. Коли ти не те щоб не можеш вести своє особисте життя, пожити для себе, реалізувати себе в житті, а потім створювати сім'ю, або ж навіть маючи сім'ю займатися тим, що буде тебе розвивати та не буде змушувати відчувати себе рослиною, яка нікуди не йде, а просто рухається за вітром, а й не знаєш, що в тебе може бути таке життя, як ти

колись мріяла у дитинстві. Все це стиралося тим, що виростаючи дівчата бачили, як їх тато головний, а мама їх доглядає, і звичайно це ставало нормою для них. Суспільство в першу чергу навчало дівчат тому, як «виконувати роль жінки». Тому Бетті Фрідан вбачала таке ліберальне рішення проблеми, яке дозволило б жінкам поєднувати роботу та сім'ю.

З часом, лібералізм почав змінюватись, бо почав зароджуватися розвиток капіталістичного світу, а з ним почали змінюватись й ідеї ліберального фемінізму. Якщо класичний лібералізм виступав а захист державою громадянських свобод та створення рівних можливостей, то на заміну йому прийшов егалітарний лібералізм, який захищав економічну справедливість. Що ж стосується фемінізму, він теж пройшов певну еволюцію, та почав розглядати проблеми, що виходили за межі формальної рівності, підіймалися питання про виховання дітей.

Згодом, ліберальний фемінізм почав все більше і більше піддаватися критиці, за протиріччя та конфлікти у поглядах ліберальних феміністок. Люди прийшли до висновку, що ліберальні реформу не зможуть забезпечити рівність для всіх жінок, тому що були такі речі, які ігнорувалися ними: нерівність класів, рас, дискримінація за орієнтацію або за фізичну неповноцінність. Таким чином в 60-70-х роках ХХ століття почали виникати нові гілки фемінізму, як реакція на концепцію ліберального фемінізму, що призвело до його кризи.

Далі почав розвиватися марксистський фемінізм та одночасно соціалістичний. Говорячи про нього ми можемо визначити двох головних представниць: Клара Цеткін, Лілі Браун та Олександра Колонтай. Саме Олександра Колонтай зробила великий внесок в цей напрямок та об'єднала марксистський фемінізм. Вона висказала свою думку, описуючи те, що жіноче пригнічення можна припинити тільки якщо зруйнувати капіталістичну систему. Якось вона написала, що наразі необхідно акцентувати нашу увагу на тому. Що жінка закрита вдома, і головним її обов'язком є догляд за дітьми та домашні справи. Олександра всіляко хотіла допомогти полегшити життя жінкам

створивши місця, де вони могли б зустрічатись, та відпочивати від буденності. Але держава й тут зробила свій внесок та обійшла систему. Воно чекало від жінки працю, що приносить користь державі, і так само в обов'язковому порядку могла стати матір'ю. З одного боку держава і спростила життя, але таким же чином зробила її «повинною» їй. Таке введення назвали державним матриархатом.

Знаковим твором стала робота Августа Бебеля «Жінка і соціалізм», в якій автор вивчав пригнічене становище жінок, починаючи з первісних часів і до наших днів, після чого заглядає в соціалістичне майбутнє - епоху гендерного та економічної рівності. Автор критикує буржуазний шлюб, проституцію, економічно нерівне становище, яке є наслідком класової нерівності.

«У буржуазному суспільстві жінка займає друге місце. На першому місці виступає чоловік, потім вона. Існує, отже, ставлення, майже протилежне ті часи, коли панувала материнська лінія. Цей переворот викликаний головним чином розвитком від примітивного комунізму до панування приватної власності».

Представницями соціалістичного фемінізму були: Емма Гольдман та Шарлотта Гілман. Емма Гольдман у своїй роботі «Трагічна емансипація жінок» писала:

«Емансипація повинна була дати жінці можливість бути людиною в самому правдивому сенс. Всі її сили, що вимагають дії і визнання, повинні були знайти вираз; всі неприродні перешкоди - прибрані, і шлях до більшої свободи повинен був бути очищений від слідів вікового гноблення і рабства. Це було початковою метою жіночого руху. Але те, що було з тих пір досягнуто, ізолювало жінку і відняло у неї джерело радості, який для неї таке важливе». Цими словами вона показує, що все те, над чим працювали раніше знову зійшло нанівець. На шляху у жінок з'явилися нові перешкоди, а старі почали відроджуватися так само, як і зникли до цього. «Емансипація принесла жінці економічну рівність, тобто вона може вибирати собі професію і ремесло; але оскільки вона фізично не завжди в змозі змагатися з чоловіком, вона повинна застосовувати всі свої сили, витратити

свою життєву енергію і напружувати свої нерви до межі, щоб досягти «ринкової вартості». І тільки частина успішна, так як відомо, що вчителям, жінкам-адвокатам, лікарям, інженерам не довіряють так, як їх колегам-чоловікам, так і платять їм неоднаково. А ті, хто дійсно досягає звабливої рівності, досягають її здебільшого за рахунок фізичного і психічного здоров'я. Скільки незалежності досягнуто, якщо маси працюючих жінок і дівчат змінюють отупіння і недолік свободи будинку на отупіння і недолік волі на фабриці, на підприємствах експлуатації, в магазині і бюро? До цього ще й тягар багатьох жінок, які після важкого робочого дня повинні піклуватися про будинок і вогнище - холодно, непривітно, не прибрано, невтішно! Що за чудова незалежність! Нічого дивуватися, коли так багато молодих дівчат, які ситі по горло своїй «незалежністю» за прилавком, швейної або друкарською машинкою, використовують кожен можливість вийти заміж. Вони точно так само хочуть заміж, як і дівчата середніх класів, які, власне, хочуть вислизнути з-під батьківської опіки. Так звана незалежність, ведуча тільки до мінімального заробітку - не така приваблива і ідеальна, що можна було б очікувати, що жінка піде заради неї на все. Наша хвалена незалежність є, врешті-решт, тільки процесом постійного згвалтування природних якостей жінки, її бажання любові і материнського почуття».

Тут можна прослідкувати чітку думку Емми. Вона пише про те, наскільки держава та суспільство змогли обвести жінку навколо пальця. Так, вони можуть працювати, навчатися, але рівності все одно не побачать. Мало того, що їм не будуть виплачувати ті самі кошти на тих самих посадах, як у чоловіків, але при цьому, після роботи, якщо ти хочеш бути такою незалежною, готуйся доглядати дітей та робити комфортним вечір твого чоловіка. Або ж навпаки, працюй, живи незалежно не створюючи сім'ю, але рівної зарплатні на однаковій посаді – ти не отримаєш. В середньому, в ті часи, жінки отримували зарплату на 30% меншу від чоловіків і це були однакові посади. Не було різниці в навиках які вони мали. Зараз можна відстежити основну різницю між цими двома напрямками.

Марксистський фемінізм вважав, що пригнічення жінок було окремим випадком капіталістичного і класового гноблення. Вони вважали, що для звільнення жінок є лише один спосіб – це революція, яка знищить капіталізм.

Соціалістичний фемінізм показував те, що жінка не тільки капіталізмом пригнічена, але й соціальними відносинами, а отже патріархатом. Соціалістичні феміністки ж вважали, що задля того аби позбутися цього довготривалого гніту над жінками, їм необхідна не тільки економічна, але й соціальна зміна суспільства. Якщо зараз порівнювати ці дві гілки фемінізму, які існували практично в один час, для мене соціалістичні феміністки більш широко дивилися на проблеми, а якщо дивитися ширше на проблему, варіантів її вирішення буде набагато більше. Радикальний фемінізм спалахнув тоді, коли зрозуміли, що їх обов'язком так само залишилося бути в стороні в той час, як чоловіки вирішували майбутнє. Тому саме патріархат є ключовою проблемою в радикальному. Патріархальні гендерні відносини – ось що вважають радикальні феміністки причиною гноблення жінок. Радикальний фемінізм бореться з патріархатом на різних рівнях, в тому числі в сфері сексуальності, сімейних відносин і репродуктивних прав. Радикальні феміністки стали дуже відомими завдяки своїй активності. Вони говорять про необхідність існування виключно жіночих рухів і наполягають на тому, що всі чоловіки зацікавлені в придушенні жінок і відтворюють механізми патріархату. Радикальний фемінізм нерідко критикують за занадто узагальнений погляд на жінок, що не враховує расових і класових відмінностей. Адже тут вже можна іноді відстежувати ту тоненьку ниточку ненависті до чоловіків, про яку я казала на початку своєї роботи, не потрібно забувати, що фемінізм це не про ненависть.

Теоретичне обґрунтування радикальної позиції дала Суламіф Файерстоун в книзі «Діалектика статі: доводи для феміністської революції». Саме ця активістка та акторка книги пропонувала нове пояснення причин тотального гноблення жінок. У своїй парці вона також дає свій коментарій марксистському фемінізму: «Те, що соціалізм ніколи не наблизився до досягнення цієї передбаченої мети, є не

тільки результатом неповних або невдалих економічних передумов, але також і того, що сам марксистський аналіз був недостатнім: він не копав досить глибоко, щоб виявити психосексуальні коріння класу. Маркс перебував на дечому більш глибокому, ніж було йому відомо, коли він виявив, що родина містить в собі ембріона всіх суперечностей, який пізніше розвинеться в більш широкі масштабах всього суспільства і держави. Якщо революція не вирве з коренем базову громадську організацію, тобто біологічну сім'ю - вуздечку, по якій психологія влади завжди зможе бути таємно пронесена - в такому випадку стрічковий черв'як експлуатації ніколи не буде знищений. Нам буде потрібно статева революція набагато більш всеосяжна, ніж соціалістична (і включаючи в себе соціалістичну), щоб дійсно знищити все класові системи».

А також і висказалась з приводу соціалістичного фемінізму:

«Ми не відкидаємо осяяння соціалістів; навпаки, радикальний фемінізм може розширити їх аналіз, даючи йому навіть більш глибокий базис в об'єктивних умовах і за допомогою цього пояснюючи багато нерозв'язні проблеми соціалізму». Патріархат визначала вона через контроль чоловіками репродуктивною функцією жінок. На думку Файерстоун, через те, що народження і виховання дітей робить жінку залежною від чоловіка в плані матеріального існування, це має означати, що створюються відносини влади і підпорядкування. І саме безвладдя винне в гніті жінок. Радикальні зробили центром дискусії: проблему контролю над жіночою сексуальністю. Легалізація абортів, що відстоюється ними під гаслом «Право на вибір», в першу чергу забезпечувала незалежність і свободу в сексуальних відносинах. «Таким чином точно так само, як забезпечення усунення економічних класів вимагає повстання пригнобленого класу (пролетаріату) і в ході тимчасової диктатури захоплення їх засобів виробництва, забезпечення усунення статевих класів вимагає повстання пригнобленого класу (жінок) і захоплення контролю над відтворенням: не тільки повне відновлення прав власності жінок над їхніми тілами, але також і (тимчасове) захоплення ними контролю над людською здатністю до відтворення

потомства - над новою популяційною біологією так само, як і над усіма громадськими інститутами, пов'язаними з дітонародженням і вихованням. І точно так само, як кінцевою метою соціалістичної революції було не тільки усунення привілеїв економічного класу, але усунення самого поділу на економічні класи, так само кінцева мета феміністської революції повинна складатися, на відміну від мети раннього феміністського руху, не тільки в усуненні чоловічих привілеїв, але в усуненні самого статевого поділу: відмінності в геніталіях між людьми більше не матимуть культурного значення». В радикальному фемінізмі почали виділяти ще інші напрямки, ми розглянемо головний з усіх – культурний фемінізм. Багато представниць культурного фемінізму були радикальними феміністками в минулому.

Культурний фемінізм - напрямок всередині радикального фемінізму, головною ідеєю є повернення «жіночої природи» та «жіночої сутності», які вважаються недооціненими. Головними жіночими якостями, на їх думку, є зв'язок з іншими людьми (як біологічна - через вагітність, так і моральна), співпереживання, єднання - всі ці якості сприяють формуванню ідеї «сестринства».

Представниці культурного фемінізму вносять свій матріархальний погляд на суспільство. Головну роль у суспільстві в них грає сильна жінка, але на відміну від радикального фемінізму, всі зміни, які будуть відбуватися під її керівництвом – будуть виключно ненасильницькі і гармонійні, вони будуть виключати будь-яку можливість конфліктних ситуацій. Саме в цій теорії жінка має змогу показати свою силу, але не фізичну, а силу шарму та чуттєвості, завдяки яким вона збирається змінити становище чоловіків та жінок. Якщо ж за чоловіком вбачають потужний старт, який завжди готовий до бою та до домінування заради своїх цілей, то тут все змінюється, на заміну приходять рішуча жінка, яка спроможна вирішити основні проблеми без насильства та пригноблення інших людей.

Маргарет Фуллер була журналісткою, яка активно боролася за права жінок, вона була першою жінкою, яка отримала доступ до бібліотеки Гарвардського Коледжу. Працюючи вчителькою почала помічати, що жінки далеко не близькі до рівних прав, і тому вирішила зробити і свій внесок в історію.

В своїй книзі "Жінки XIX століття» вона описала культурний фемінізм. Тут вона висловила свою думку про те, настав час жінкам розкривати свій потенціал, адже завдяки своїй яскравій жіночій енергії вона має змогу зробити світ кращим. Вона писала про те, що якби жінка було дозволено впливати на економічну та соціальну сфери, то суспільство могло б змінитися. Адже якщо до управління прийде жінка, то це правління буде гармонійне та міцно зосереджене. Жінка завжди готова до турботливого правління, співпраці та до елітарної політики. Психоаналітичний фемінізм існував зазвичай не як самостійна гілка феміністичного руху, а в поєднанні з іншими напрямками, найбільше з рухами другої хвилі. Психоаналітичний фемінізм стверджує, що рівноправність не може встановитися виключно завдяки реформам, оскільки нерівність приховано в глибинних шарах людської психіки. Психоаналітичний фемінізм розвиває теорію несвідомого і критикує ті її частини, які відверто дискримінують жінок - наприклад, уявлення про жіночу заздрість до пеніса і про те, що жінки відчувають свою неповноцінність. Завдання психоаналітичного фемінізму - аналіз патріархальних структур несвідомого.

1.4. Висновки до I розділу

Історія фемінізму є досить великою та важливою. Ще з стародавніх часів нерівність жінки відчувалась у суспільстві, вона визначалася моральною та психічною давкою, яка переростала в фізичну; дискримінація з боку чоловіків жінок на місцях праці та вдома. Існує ще безліч причин, за якими жінки боролися за права і безпеку та продовжують це робити. Дуже часто постає головне питання, чи закінчилася боротьба? Відповідь буде – ні. Безперечно ми вже має право голосувати, чоловіки можуть виходити в декрет, а жінка може працювати та

займати керівні посади отримуючи зарплатню за рівнем своїх навичок, звісно проблема залишається, що не всі країни прийшли до цього. Але головною загрозою та проблемою сьогодення являються напади на жінок: вбивство чоловіками жінок через ревність, зґвалтування, домагання та інше. Роки проходять, досягнення жінок в історії їх прав зростає, але загроза та боротьба за вільне та спокійне життя не зникає. Саме через вона така довга, неймовірна та захоплююча за собою мільйони людей. Але за все потрібно боротися та постійно відстоювати свою думку та рівність, історія сама по собі не пишеться.

«Воля не зійде до народу, народ повинен сам дорости до Свободи» - Емма Гольдман

РОЗДІЛ II. ФЕМІНІСТИЧНІ РУХИ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ Й УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ФЕМІНІЗМУ

2.1. Специфіка формування фемінізму та спрямування на соціально-політичну боротьбу у окремих державах Східної Європи

Як ми знаємо, у Східну Європу входять такі країни як: Вірменія, Азербайджан, Польща, Росія, Словаччина, Чехія та інші. Я обрала саме ці країни, тому що саме в них низький рівень фемінізму на сьогоднішній день. Коли багато країн вже змогли пройти вперед у своїх поглядах щодо жінки та досягли значних успіхів, ці країни стоять позаду і багато в чому орієнтуються на старі погляди. Тому в цій роботі я хочу описати ситуацію та історію фемінізму деяких з цих країн. У Східній Європі в 1940-ї роках була проголошена емансипація жінок. Саме в цей час була проголошена низка законів, які змінили життя жінок в країнах Східної Європи. Нові закони давали жінкам право на рівне життя як в суспільстві так і в шлюбі, на роботу та на політичну діяльність.

Росія. Як громадянський рух, фемінізм в Росії почав складатися в середині XIX століття. Як і в багатьох країнах основним завданням та напрямком було вибороти та забезпечити доступ до оплачуваної праці та освіти. Жінок, як першими почали боротися за право голосу та за краще ставлення до них називали суфражистками. Якщо спочатку жінки мали за мету боротися за освіту, то далі вони зрозуміли, що потрібно домогтися виборчого права. У них це вийшло влітку 1917 року, після жіночого руху російській уряд надав жінкам повноту виборчих прав. Не дивлячись на те, що уряд дав дозвіл на виборче право та історично так склалося, що навіть більшовики певний час співпрацювали з жіночим рухом та допомогли їм здійснити реформи, все ж таки радянській владі не подобалося те, що існує незалежний жіночий рух та визнавав його буржуазним. Через те, що дуже багато проблем не могли бути вирішеними, у 1970-х роках виник новий феміністський рух.

Сучасний феміністичний рух в Росії розпочався як ініціатива дисидентських груп, коли в 1979 році в Ленінграді почали виходити самовидавчі журнали «Жінка та Росія» та «Марія». Темами їхніх праць були дискримінація жінок у повсякденному житті, вони писали про те, що вже давно турбувало кожну, про награне рівноправ'я між жінками та чоловіками вдома та на роботах, про радянську політику та її ставлення до жінок, жорстоке поводження у в'язницях. Видання було випущене в маленькій кількості, проте мав великий успіх. Цікавим є те, що вже через декілька років, жінок які були причасні до написання та випущення цієї статті почала переслідувати влада, а далі переслідування переросло в прямі погрози. Жінки не хотіли відступати, тому вирішили провести першу феміністичну конференцію та організували клуб «Марія». В цьому виданні працювали такі жінки як: Тетяна Беляєва, Олена Шанигіна, Клавдія Ротманова, Наталія Лазарева, Галина Григор'єва, Софія Соколова і багато інших жінок. Через велику кількість погроз багатьом жінкам прийшлося виїхати з країни.

Соціальний бік фемінізму в Росії в цей час був жахливим. Жінки вперше мали хоч якусь змогу та спробували показати людям про те, що в них наболіло, але це спричинило ще більше приниз у їх бік та величезну кількість погроз. Жінки писали про соціальні проблеми, про те, як величезна кількість чоловіків не сприймаючи жінок та їх дітей створювали концтабори в домашніх умовах. Жінок, які намагалися зробити своє життя та інших кращим, цькували та робили їх життя ще гіршим.

Згідно марксизму в капіталістичному суспільстві (саме в ньому здебільшого розвивалося жіноче і феміністські рухи першої хвилі) існувало два основних антагоністські класи - буржуазія і пролетаріат. Головним актором соціальних змін визначався пролетаріат. Тому інші соціальні групи і класи не розглядалися як діячі позитивних соціальних дій. Метою класової боротьби робочого класу оголошувалася зміна соціального ладу. Класовий конфлікт вирішувався через класову боротьбу. В рамках марксистської теорії класової боротьби будь-який соціальний конфлікт, який не ставив собі за мету знищення капіталізму,

розглядався як ревізіонізм, догматизм, опортунізм. Цікавим є те, що жіночому руху, фемінізму не було місце в цій схемі. Саме через це дослідники жіночого руху відчували великі складності методологічного характеру по його входженню в цю жорстку конструкцію. Марксистська методологія вела їх на пошук конфлікту, яка не була принциповим для даного руху і не виступала причиною його зародження. Проблема соціальної нерівності досліджувалася не тільки з боку марксистської парадигми. Існує школа М. Вебера, Г.Зімеля, П.Сорокіна, в якій уявлення про стратифікацію не опозиційні і полярні, а взаємозалежні і багаторівневі. І тоді на з'являється середній клас, який, з одного боку, має подвійне становище в структурі суспільства, а з іншого - завжди виступає основою соціальної стабільності. Разом з тим з'являється можливість розглянути жіночий рух, котрий був рухом жінок середнього класу, під іншим кутом зору.

Беручи до уваги соціальний бік фемінізму в Росії сьогодні, то я не можу сказати, що ситуація дуже сильно покращилася. Жінки ще й досі не завжди мають змогу очолювати керівні посади, жінок не сприймають як належне. Варто було б подумати, що в наш час не має бути жорсткого та повного розділення на чоловік-жінка, але коли доходить справа до важливих питань у відповідь ми чуємо «ти ж дівчина» або «не жіноча то справа». На різних сайтах можна бачити багато статей, де жінки бажають йти в армію, та через те, що стандарти ще досі повною мірою не змінилися, їх бажання не беруть до уваги.

Нещодавно в Росії сталася ситуація, де жінку феміністку на ім'я Юлія Цветкова звинуватили в порнографії через її мистецтво. Жінка художниця малювала та публікувала зображення жіночого тіла, а також не боялася вільно висловлювати свою думку через таке мистецтво. Провела вона через це час під арештом та отримала досить великі суми штрафів за таким законом проти «гей-пропаганди». Згодом суд вирішив закрити цей судовий процес, де дівчина не мала змоги вільно висловити своєї думки. Це обурило феміністок з інших країн, які давали свої коментарі-звернення: «Російська влада повинна припинити намагатися приховати цю абсурдність за закритими дверима і

гарантувати Юлії право на публічне слухання. Ми також повторюємо наш заклик до російської влади негайно зняти всі звинувачення проти Юлії Цветкової, припинити націлювання на феміністок та активісток за права ЛГБТ та інші питання, а також гарантувати художню свободу для всіх людей»,

На мою думку, для XX-XXI століття – це смішна та абсурдна ситуація, коли людина в країні не може висловити вільно свою думку, розказати про свої погляди та її ще карають за це. Мало того, що не можна поділитися своїми думками з суспільство, так ще й існують про це закони. Останнім часом в цій країні фемінізм зробив крок назад.

Азербайджан. Ця країна своїми досягненнями щодо прав жінок надихає. Безперечно їм довелося пройти великий шлях аби здобути бажану свободу та активну політичну діяльність. Всі жінки сьогодення постійно згадують дипломатичних жінок, художниць – усі ті постаті жіночої статі, які змогли залишити величезний слід в історії. У 1918 році Азербайджан став першою мусульманською в світі країною, в якій жінці дали право вибору.

Раніше ситуація була набагато гіршою, адже до жінок були цілі низки вимог, якими вони мали бути.. Жінка в Азербайджані повинна бути сором'язливою , буде добре, якщо вона буде не досить освідченню, а ще краще – несаможиттєвою.

Було таке, коли ти народжувався жінкою в Азербайджані, твоє життя не таке цінне, як чоловіче. Тут не було такого, що жінка при вагітності замислювалася над тим хто в неї буде, вони завжди бажали собі хлопчика, аби життя дитини в майбутньому було цінним та вільним. Існує навіть такий забобон, де при народженні дівчинки її називають «досить», щоб наступними були тільки хлопці.

Він говорить нам, що в азарській культурі та традиціях фігура жінки користується абсолютною, майже священною повагою. Це мати, дружина, дочка, сестра.

Поза стінами жінку прийнято називати «Ханум», це в них означає коханка або сестра. Саме такий вираз свідчить в них про почуття поваги, яку відчують чоловіки в бік жінок, нехай вони будуть родичками чи незнайомками. Допомога завжди присутня, а найкраще те, що чоловіки не вживають ніколи лайливих

виразів, якщо жінка поруч. Але в цій країні процвітає велика сила патріархального суспільства незважаючи на те, що жінки все ж таки спромоглися хоч якихось прав.

Ні для кого не буде сюрпризом, якщо сказати, що Азербайджан являється патріархальним суспільством та завжди таким було. Місцеві жінки повинні постійно підкорятися та виконувати те, що традиційно належить жінкам. Чоловік – глава сім'ї, без нього не приймається жодного рішення. Варто також згадати про традицію, в якій сім'я одруженим не дає вільного життя, зазвичай це родичі чоловіка, вони не дають особистого простору молодій родині своєю присутністю. Вони втручаються буквально в усе: у вибір імені для дітей, де найкраще придбати будинок чи як взагалі правильно жити, готувати дружині.

Не дивлячись на те, що все більше і більше суспільство намагається боротися зі стереотипами, в суспільстві Азербайджану вони являються все так само дуже актуальними. Хлопцям дозволяється набагато більше, ніж дівчині. Звичайно, зміни відбулися, і цьому заперечувати неможна, якщо озирнутися і поглянути хоча б на їх життя 15 років тому, то зміни досить гарні, але не такі, які б могли кардинально змінити життя жінок. Жінки можуть вільно їздити на машині, сидати за стіл переговорів на роботі, вона має право їздити сама (раніше жінка не могла в громадському транспорті їздити без чоловіка, це виглядало принизливо), вона може займати досить вигідну посаду та заробляти гроші.

Сьогоднішній стан економічної можливості дозволяє їй утримувати сім'ю без чоловіка. Ці речі можна було зустрічати і раніше, але в наш час за їм можна спостерігати дедалі частіше. Але в цій країні життя жінок з провінцій або певних регіонів, значно відрізняється від реальностей столиці. В деяких регіонах ситуація дуже погана, на відміну від Баку. В регіонах жінка все так само не має великого вибору, і сім'я віддає її заміж за їх бажанням та як можна швидше, дівчина для них вважається «додатковим ротом для годування», тягарем.

Домашнє насильство, бажання мати лише синів, підкорення чоловікові - все це більш характерно для регіонів, ніж для столиці. Таким чином ми можемо

проаналізувати, що хоча життя жінки досить помітно змінилося в Азербайджані, але воно змінилося лише в столиці та ближніх до неї містах, в регіонах все так само жінка не має остаточного права вибору та має підкорятися сім'ї та майбутньому чоловіку.

Вірменія. Історія жінки у Вірменії є досить важкою, але при цьому це була країна, яка одна з перших надала жінкам право голосу. Та незважаючи на це, велика кількість насильства в сім'ї, дискусії про аборти, низький відсоток жінок в уряді зробили так, що Вірменія неначе повернулася на багато років в цьому плані.

Та незважаючи на це, саме жінки брали участь в Оксамитовій революції в Єревані. Велика кількість жінок після цієї ситуації почали йти в політику в революційній «Новій Вірменії» і саме тут перед ними постає нелегке питання: як перетворити патріархальну систему, зсередини чи ззовні? Така жінка як Марія Карапетян, активістка-феміністка, яка була організаторкою руху «Reject Serzh» виступає – жінкою революціонеркою. Карапетян не єдина жінка феміністка, яка вважає, що Оксамитова революція в державних установах та органах місцевого самоврядування повинна продовжуватися. Діана Гаспарян, яка перемогла у виборах у Вагаршапаті, стала першою жінкою, котра зайняла пост мера Вірменії. Саме після цих ситуацій, жінки зрозуміли, що потрібно виходити із тіні, та все більший і більший відсоток жінок йдуть у кандидати. Закликаючи інших, безсумнівно жінок в уряді стане більше, але великий відсоток сумнівається в тому, що це призведе до більшого захисту прав жінок.

Велика частина вірменського фемінізму не досить активно сприяє визволенню жінок, їх курс більш спрямований на роботу з державою, а життя, де власність залишається в чоловіків, а сім'я стає основним експлуататором жінок – залишається. Більшість жінок розуміють, що навіть новий уряд не є досить обізнаним в жіночих рухах. Проте, прем'єр міністр Нікол Пашинян відноситься до феміністичних рухів лояльно, та висловлював свою думку про необхідність жінок у політиці:

«Революція показала, що активна участь жінок (у політиці) сумісна з нашою національною ідентичністю, нашим національним сприйняттям сім'ї».

Співзасновниця «Жіночого ресурсного центру» в Єревані Лара Агаронян висловила досить чітку думку з приводу нового уряду:

«Так, члени нового уряду є «продуктами» самого патріархального суспільства. Вони також є патріархально налаштованими людьми. Різниця полягає в тому, що вони готові слухати, навчатися, співпрацювати з громадянським суспільством, на відміну від своїх попередників».

Незважаючи на те, що Вірменія готова рухатися вперед, та виправляти гендерну нерівність в урядах, все таки не зманює того факту, що жінку представляють слабкою. Більшість вірменок висловлюють свою думку про те жінка повинна бути поруч через те, що вони потрібні суспільству.

Варто зазначити, що майже вся боротьба вірменських жінок за свої права побудована на політиці, немає такої досить широкої та розгорнутої історії, як в попередніх країнах, але жінки йдуть до своїх цілей, змагаються за право мати голос та бути потрібними, тому я впевнена, що ця боротьба дійде до своїх цілей.

Польща. На історію жінок на території Польщі призвела досить великий вплив католицької церкви. Фемінізм Польщі розвивався досить дивно та безпосередньо. Традиційно він розбився на сім різних періодів. Перші чотири ранні періоди, котрі ще збігаються з поділом Польщі, останні три починаються з першої феміністичної хвилі ХІХ століття.

У 1918 році жінкам було надане право вибору, а ще за часів комуністичної ери жінки отримали гендерну рівність. Жінки в період комуністичного режиму змогли знайти для себе плюси, такі як кращий доступ до освіти та рівноправна участь у робочій силі. В той час, коли в Польщі розпався комуністичний режим економіка почала зазнавати краху і перехідний період став особливо складним для жінок, хоча не можна сказати, що чоловіки так само не зазнали негативного впливу. В Польщі на сьогоднішній день відсоток жінок, котрі працюють менший

приблизно на 10% мінімум, але при цьому в цій країні станом на 2015 рік було вже три жінки прем'єр-міністра.

Незважаючи на не досить велику кількість інформації про фемінізм у Польщі, можна сказати, що ситуація в країні з фемінізмом та гендерною рівністю не найгірша, але при цьому можна досить рідко чути про активісток, які б боролися за свої права так само активно, як в деяких інших країнах.

2.2. Особливості функціонування рухів в українському соціумі: історія та сучасність

Українська культура багата не лише своєю історією але і її представниками, серед яких була достатня кількість жінок. Найкращими представницями в українській літературі прийнято ще й досі вважати: Олену Пчілку, Корбинську, Русову, Леся Українку, Кобилянську, Крушельницьку та Окуневську. Саме Русова вважала, що ідея визволення жінок не являється актом фемінізму, вона говорила про те, що це такий самий природний вияв культурної та політичної соціальної еволюції, опираючись на ідею визволення від кріпацтва. Як політична та літературна течія фемінізм в Україні прозвучав ще в 80-х роках ХІХ століття, але офіційно поняття «фемінізм» починає обговорюватися з 1990-го року. Це викликало у діячів досить неоднозначну реакцію.

Леся Українка відома нам як письменниця в свої часи була також феміністкою. Вона відторгала патріархат, в своїй творчості вона показувала інтерес до того, що жінка має силу, аби не тільки постояти за себе як за особистість, але їй вдалося показати, що жінки не рабині. Саме в часи лютневої революції 1917 року жінкам було надане виборче право на території України. Вже зовсім іншого напрямку жіночий рух почав набирати після Жовтневої революції. Було прийнято ряд законів, які змінили жіночий статус в суспільстві. Олександра Колонтай була однією з найважливішою постаттю жовтневої революції. У 1915 році вона приєдналася до більшовиків і до пролетарської справи, але тим самим не відмовилася від феміністичної боротьби. Навпаки, для Олександри «Жовтнева революція» означала реалізацію та здійснення її надій на новий соціальний

порядок для жінок. Її ідеями було таке собі поєднання марксизму та фемінізму, вона вважала, що марксистський соціалізм є найкращим способом досягнення жіночої емансипації. Так само вона вважала, що звільнення жінок нерозривно пов'язане зі звільненням чоловіків та жінок від капіталізму. Не дивлячись на те, що тоді мало хто говорив взагалі про гендерну рівність, але вона пропагувала саме це, чим змогла підняти рівень цієї рівності та дух людей, які хотіли боротися за неї. Вона сама писала:

«В Росії вже був досить сильний рух, складений із жінок буржуазного видобутку, але моя марксистська ідеологія дала мені дуже чітко зрозуміти, що звільнення жінок можна досягти лише в результаті перемоги, яка наклала б новий соціальний порядок і нову економічну систему». (О. Колонтай, 1973)

У зароджуваній Радянській республіці пролетарська революція вже відбулася, і тому настав час, коли потрібно було думати про те, як досягти визволення жінок. В Олександрії Колонтай були чіткі ідеї, завдяки яким вона хотіла досягти своїх цілей:

«Я дедалі більше схиляюся до думки, що настав час, коли жінок можна судити за такими самими моральними стандартами, як і чоловіків: оскільки не її типове жіноче терпіння дає їй почесне місце в суспільстві чоловіків, а швидше корисність роботи, яку він зробив, цінність його особистості розуміється як людина, як громадянин, як мисляча істота, як той, хто бореться». (О. Колонтай, 1973, ст. 24)

В основному, жіночий рух в Україні пов'язаний з темою незалежності та виникнення так званої національної совісті. Досить велика кількість історії українського фемінізму припадає на часи Радянського Союзу. За часів Сталіна питання «жінки» було оголошено вирішеним наперед, та не обговорювалось, через що феміністичний рух розчинився. З одного боку держава давала хорошу підтримку: забезпечувала дитячими садочками, їдальнями – все це робилося аби жінки могли допомагати чоловікам будувати комунізм. Але все ж таки приписаний образ та роль матері в суспільстві нікуди не зникав, і це було головним жіночим обов'язком. Радянський Союз по відношенню до жінки мав

головний напрямок – зробити з жінки працюючу жінку. Робота стає ключовим обов'язком. Це центральний елемент комуністичної думки, яке відстежувалося як джерело самореалізації. Між 1914-1918 завдяки війні жіноча праця почала зростати з 70% до 400%. Таким чином, соціальне становище жінок за кілька років докорінно змінилося. Жінки почали ставати важливими соціальними людьми. Із встановленням революційної влади було введено «загальний обов'язок працювати» і саме це стало вирішальним пунктом у напрямку до емансипації жінок.

У десятилітті між XIX та XX століттями проблема емансипації жінок постала в соціалістичних рухах. Такі видатні філософи як Маркс та Енгельс вказували на те, що в стані відносин між жінками та чоловіками, критерій вимірювання та оцінки ступені цивілізованості суспільства, капіталістичне суспільство змушує більшу частину жінок до рабства. За їхньою думкою емансипації жінок можна було б досягти не лише за допомогою боротьби пролетаріату. Енгельс вбачав зародження жіночого жіночого рабства в приватній власності. Після ж розпаду Радянського Союзу те уявне, що було пов'язане з образом жінки коливалося з однієї крайності в іншу. Почало формуватися з одного боку прагнення перебільшення жіночності, що приводило до бажання жінки як людини середнього класу. Соціальний статус нав'язував кліше обов'язкового одруження та стиль східноєвропейської жінки: високі підбори та низький виріз. З іншого боку дедалі більше жінок отримували освіту та могли влаштовувати свою особисту кар'єру.

Переходячи до сучасного розвитку фемінізму можна зустріти досить суперечливі рухи та організації феміністок в Україні. Наприклад такий рух який мав назву Femme. Офіційно він зародився 10 квітня 2010 року, а перший виступ відбувся влітку того ж року у Києві. Три дівчини з іншого міста з'явилися одягненими як повії та з голими грудьми. За пів року кількість дівчат зросло до 30, а вже через пару років таких активісток можна було нарахувати 300. Вони змогли об'єднати в своєму русі не тільки українок, через те, що активно співпрацювали зі ЗМІ. Цей рух неодноразово приймав сторони проти народу

Володимира Путіна, Олександра Лукашенка та Віктора Януковича. Почалося це через жорстоку поведінку з однією із дівчат, де її цілу ніч били, офіцери знущалися та погрожували спалити. Такий випадок, звичайно, викликав досить бурхливі емоції в жінок, які хотіли та відстоювали своє право на рівне життя та власну недоторканність. Перші прояви руху були зосереджені на боротьбі з проституцією. Практика топлес мала місце лише на другому прояві після вчинку Оксани Сачко, в якому активістка показала свої груди під час акції в Києві, після чого активістки зробили це своєю візитною карткою протесту.

Цей рух визначає себе як фемінізм третього тисячоліття і проголошує своєю метою «підрив основ патріархального суспільства», представленого в суспільстві як диктатура так експлуатація/індустрія сексу. Звідси і зароджується одне із гасел: «Теплі груди, холодний розум, чисті руки». Груди, які зазвичай вважаються материнськими і теплими водночас для дітей, втрачають найчастіший зміст, приймаючи політику; холодний розум – це те, що активістки повинні вміти підтримувати під час демонстрацій; чисті руки вказують на волю здаватися роззброєним, цілком оголеним. Інше гасло, яке є більш логічним та спрямованим дійсно на рух, який заслуговує на увагу: «Мое тіло – це мій маніфест». Воно скасовує одержимість тілом серед суспільства та приниження розуму, виставляючи себе як театр ідей. Для Femme тіло, це вісник свободи – його можна вважати полотном, на якому кожен має змогу написати свої власні ідеї так закликання. Ця феміністична організація не кожному здається зрозумілою, але жінки все ж намагаються будь-якими способами донести ідею до суспільства, хоча інколи вони є зовсім не етичними.

Проте, незважаючи на всі протести, які жінки почали проводити в Україні, аби дати волю своїм думкам, ідеям, рівень насилля в Україні над жінками сягає величезного відсотку. Понад 600 жінок кожного року потерпаючи від насилля помирають. На сьогоднішній день можна помітити, що саме через проблему насилля в Україні все більше і більше зароджуються не лише мітинги за дівчат, мирні протести і так далі, але й фонди допомоги, які у разі сімейного насилля зможуть допомогти справитися з цим.

2.3. Висновки II розділу

Проаналізувавши ситуацію у деяких країнах Східної Європи та України можна зробити чіткий висновок, що фемінізм не є дуже розвиненим в цих країнах. Головною їх проблемою можна вважати те, що вони не відходять від старих традицій. В такій країні як Вірменія чи Азербайджан можна ще й досі спостерігати не тільки за вимушеним заміжжям, але і за тим, як дівчат викрадають, гвалтують і потім батьки віддають їх заміж за цих гвалтівників. На мою думку, цим країнам потрібно ще досить багато часу, аби вони змогли вільно говорити «Я феміністка», «я сама можу керувати своїм життям» або ж про найпростіше – гендерну рівність.

РОЗДІЛ III. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ ПІДТРИМКУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

3.1. Становлення гендерно-чутливого суспільства в Україні

«Феміністські організації кинули соціології виклик, який був хоча і з запізненням прийнятий на рівні емпіричного дослідження: сьогоднішніх робіт, присвячених проблемам і світогляду жінок, є значно більше, ніж будь-коли раніше. Однак саме по собі це не вирішує питання, як найкращим чином аналізувати гендер і його зв'язок з традиційними підходами в соціології», - Гідденс. Дуже часто ми чуємо слово «стать» або «гендер», але при цьому не знаємо їх епістемології. Тому перед тим, як перейти до гендерної соціології, пропоную розібратися в цих поняттях в соціології.

Стать – це поділ жінок та чоловіків за статевими ознаками. Тобто стать визначається візуально при нашому народженні, а саме за статевими ознаками, за якими одразу можна побачити хто народився, дівчина чи хлопець. Звісно, існують різні патологічні випадки, коли не можна по тій чи іншій причині виявити стать людини, і доктора прибігають до біологічних досліджень, але все це не змінює тієї суті визначення поняття «статі». Адже буває багато вторинних ознак, які міняють місцями дівчину та хлопця. Вважається, що поняття стать можна використовувати в лексиконі більш ширше, бо він спроможний включати в себе анатомічні відмінності та ознаки. Тоді як гендер доречно використовувати лише в соціологічній сфері та психології. Фуко вважає, що всі поняття, в тому числі і стать, постають перед індивідом не в якомусь природному вигляді, а як результат дискурсу:

«Світ - це не спільник нашого пізнання, і не існує ніякого пре-дискурсивного провидіння, яке робило б його прихильним до нас. Дискурс, скоріше, слід розуміти як насильство, яке ми здійснюємо над речами, - в усякому разі - як якусь практику, яку ми їм нав'язуємо; і саме всередині цієї практики події дискурсу знаходять принцип своєї регулярності». Фуко намагається показати, що навіть

біологічні аспекти статі переходять під соціальний вплив, тим самим вони починають розглядатися не як щось природне, а як соціокультурне набуте явище. Борис Михайлович Бім-Бад та Назипович Сергій Гавров у своїй спільній праці «Модернізація інституту сім'ї: Макросоціологічний, економічний і антрополого-педагогічний аналіз» писали:

«Не дивлячись на переважно соціокультурну зумовленість спостережуваних сьогодні змін в змістовому наповненні гендерних ролей, які грають жінки і чоловіки, сама можливість цих трансформацій зумовлена також соціобіологічно, оскільки чоловік має не лише власне чоловічі гормони, а й жіночі, а жінка чоловічі».

Гендер («gender») перекладається саме як «стать», це поняття ввів Джон Мані в той період, коли проводив дослідження соціальних ролей маргінальних груп, а саме: трансвестити та трансесуали. Тобто, виходячи з усього цього гендер – це соціальна стать.

Термін «гендер», використовувався щоб описати соціальні, культурні, психологічні аспекти «жіночого» в порівнянні з «чоловічим», тобто «при виділенні всього, що формує риси, норми, стереотипи, ролі, типові і бажані для тих, кого суспільство визначає як жінок і чоловіків. В різні десятиліття досліджувалися різні статі. Наприклад: у 80-ті роки поняття «гендеру» набуло більш сконцентрованого пояснення, де розповідалося про експлікацію жіночої історії, психології і т.д.. Так само як і розглядалися порівняння жіночності та мужності. Вже у 90-ті роки поняття розширило свої дослідження, та почало досліджувати лише бік мужності чоловіків і саме в цей період до дослідників прийшло усвідомлення того, що маскуліність має прояви будь де, і визначається як домінуючий вид.

Думка Н.Л. Пушкарьової з приводу гендеру:

«Визначення гендеру як комплексного переплетення відносин і процесів, в той же час як фундаментальних складових соціальних відносин, вкоріненого в

культури, який містить елементи стійкості і мінливості, що представляє одну з основ стратифікації суспільства за ознакою статі і в той же час розглядається в нерозривному зв'язку з його біологічними функціями, можна вважати цілком прийнятними. В кінцевому рахунку гендер як переплетіння відносин і процесів може бути як соціальним, так і психологічним конструктом. Гендерний підхід до дослідження - це облік варіативного впливу фактора статі. Стать як категорія складається з двох найважливіших компонентів: статі біологічного (sexus) і статі соціального (gender) » [17]

До речі, саме завдяки феміністкам з'явилося поняття «гендер», бо саме вони почали вперше помічати, як люди часто приписуються характеристики, які закладені за їх думкою біологічно. Це прийнято називати гендерними стереотипами, яких так багато в нашому сьогоденні. Приклад можна привести зовсім простий: нав'язування думки, що дівчинка повинна носити рожеве, а хлопчик – блакитне, іграшки, поведінка, хобі та інтереси. Вважається, що ідея про розмежування понять біологічної статі та статі соціального (гендер) виникла в період постмодернізму.

У роботах М. Розальдо, Л. Ламфере, Р. Унгер, А. Річ, Г. Рабін поняття «гендер» трактувався як:

«Набір угод, якими суспільство трансформує біологічну сексуальність в продукт людської активності ».

Основні теоретико-методологічні положення гендерного концепту засновані на чотирьох взаємопов'язаних компонентах:

- культурні символи;
- нормативні твердження, що задають напрямки для можливих інтерпретацій цих символів і що виражаються в релігійних, наукових, правових і політичних доктринах;
- соціальні інститути та організації;
- самоідентифікація особистості.

Всім відомо, що гендерні відносини зазвичай фіксуються в нашому соціумі завдяки стереотипам, які відкладають відбиток на поведінку та сприйняття людей з певними поглядами на своє та чуже життя, саме ці стереотипи заважають розвитку соціального життя багатьох людей, які відрізняються за гендерними ознаками.

Гендерна соціологія - розділ соціології, в якому розглядається, як пов'язані відносини між людьми в групах з їх приналежністю до певної статі. Стать при цьому розуміється не як біологічна характеристика людини, а як сукупність соціальних ознак, які приписуються статтям в різних культурах на різних етапах їх розвитку.

Гендерна соціологія виникла саме через не рівноправні відносини між чоловіком та жінкою, які продовжуються вже багато століть. Важливим різновидом гендеру в соціальному житті є гендерна ідентичність, особливо в сучасному світі такі люди трапляються нам в житті все більше і більше, і для когось це є проблемою, для когось нейтральною сферою, а хтось приймає це як належне, адже втручання в чуже життя вважає недоречним.

Гендерна ідентичність - це те, як люди бачать себе, будь то в якості чоловіка, жінки або кого-небудь іншого (іноді це називається гендерквір, небінарний або а гендер), щось середнє, комбінації чоловічого і жіночого, або ні того, ні іншого, або може часто змінюватися.

Велика кількість людей вважають, що гендерна ідентичність з'являється в дітей через те, що в дитинстві вони вибирали замість звичних для тої чи іншої статі іграшку або через той факт, що народилися з неоднозначними статевими органами – це не так. Це просто почуття, яке вони не можуть пояснити, але якому вони слідує по життю.

В праці Дж. Батлера «Біологічна стать» – гендерна ідентичність інтерпретується не як тілесна даність, на яку штучно накладається конструкт соціальної статі, а як культурна норма, що управляє матеріалізацією тілесного.

«Процес приписування статі зв'язується з питанням ідентифікації та дискурсивних засобів, використовуваних для цього. Матеріалізація дано] біологічної статі стосується головним чином регулювання ідентифікаційних практик » [14].

«Спілкування немислимо без дотримання певних ритуалів. Гендер є складовою багатьох ритуалів. Ритуали Гоффман трактує як підтвердження фундаментальних суспільних відносин. Ритуали численні, здійснюються при спілкуванні людей постійно і відтворюють прийняті в суспільстві норми і статусні відносини. Ритуали полегшують спілкування, так як мають сигнальну функцію. Так, стиль одягу чоловіків і жінок ритуалізований. Чоловіки, як правило, одягнені строго, просто і функціонально; жінки - більш строкато, грайливо і менш функціонально. Різні дії або їх компоненти можуть також бути ритуалізованими: вибір лексики, стиль мови, жести, саме право говорити, положення промовця в просторі, інтонація. Вчинення ритуальних дій регламентується суспільством. Однак конкретний говорить може відхилитися від цього регламенту. Такі відхилення в більшою чи меншою мірою ламають порядок спілкування і сприяють його зміні. В цілому ж ритуальні норми, відомі всім учасникам комунікації, формують коло очікувань людей і їх готовність вести себе відповідно до цих очікуваннями, які символізують і реконструюють громадський порядок.

Такі очікування існують в суспільстві і щодо чоловічої та жіночої поведінки, зовнішності, одягу і т.п. Вся ритуальна життя суспільства пронизана дихотомією «чоловіче» - «жіноче». Імена, форми звернення, голоси, зачіски, самопрезентація, формулюють ритуал гендерної ідентичності». [20-21]

Саме завдяки цим ритуалам виникає таке явище як гендерні стереотипи.

Гендерні стереотипи – це стандартна або банальна думка про певні соціальні групи або про конкретних осіб. Стереотип – це те, що ми приписуємо людині спираючись на вигляд, поведінку і т.д інших груп або конкретних осіб.

Вважається, що стереотипи спрощують соціальне життя, адже завдяки ним тобі легко виокремити якусь конкретну групу людей, але змінюються ці стереотипи дуже повільно, а соціальне життя – швидко.

Гендерна стереотипність існує не лише в дорослому житті, але вона досить чітко спостерігається з дитинства. Спочатку діти чують щось вдома, потім в школах, де вчителі не формулюють свої думки досить чітко та не підбирають конкретних виразів, які б не образили та не принизили ту, чи іншу стать/групу людей, далі все це переходить на вулиці, де діти транслюють почуте на свої компанії і вже чітко сформована стереотипно гендерна думка проходить з дитиною в доросле життя і всі гендерні стереотипи стають більш жорстокими.

Гендерні стереотипи, сьогодні, вважаються досить великою проблемою з якою суспільство намагається боротися. Вони зароджують в людях не лише злобу, деградацію (в деяких випадках, адже в стереотипах мова йдеться не завжди лише про стать), а й величезні комплекси, в які заганяють себе люди, які потрапляють під цей вплив.

3.2. Гендерний підхід до особливостей чоловіків і жінок в соціокультурній та побутовій сферах життя

"Кар'єрні можливості чоловіків ніколи не оцінюються негативно через їхню стать, а інші критерії оцінювання - зовнішній вигляд, статура, перебування у шлюбі та наявність дітей - не набувають такого емоційного сприйняття та прискіпливої уваги, як це відбувається із жінками"

Все частіше аналізуючи тенденції розвитку сім'ї можна визначити, що відбувається реформа сімейних відносин в усьому світі. Все більше і більше з'являється альтернативних варіантів традиційному шлюбу, в них входять: полігамність, бігамність, материнський шлюб, шлюб за розрахунком та інші.

Визначаються такі види шлюбів як «традиційний» та «егалітарний» або «демократичний».

Традиційний шлюб включає в себе: шлюб в обов'язковому порядку, забезпечення жінкою зустріч чоловіка з роботи з вечерею, народжування дітей – основа всього шлюбу, чоловік в свою чергу являється годувальником, який заробляє на «хліб» в сім'ї, домашні ж обов'язки являються виключно жіночою справою. Раніше, такий традиційний шлюбу вважався найкращим та надійнішим за все інше.

Егалітарний контракт заключається в першу чергу в тому, що годувальником являється не лише чоловік, але і жінка, материнство тут не є справою лише жіночою, цьому шлюбі все оговорюється і вирішується разом, цей шлюб вирізняється тим, що в ньому немає чіткого гендерного розподілу.

Такі розходження в бажаннях шлюбу в людей з різним віком сьогодні можна пояснити через те, що в суспільстві змінюється сприйняття між статевими та соціальними ролями жінок та чоловіків, змінюються традиційні гендерні стереотипи. Шлюб вже не вважається настільки необхідним в суспільстві, змінюються соціальні сімейні інститути.

Зростає з стрімкою швидкістю кількість розлучень та неповних сімей, ускладнюються відносини в сім'ях – це призводить до формування шлюбно-сімейних відносин. Такий процес заключає в себе більше майновий характер, а на меншому рівні стоїть споріднення.

Згадуючи знову Бетті Фрідан та її роботу «Загадка жіночності» можна згадати американок домогосподарок в післявоєнні часи, як єдиним сенсом їх життя було вийти заміж та прислужувати чоловіку, жінки йшли до коледжу не для знань, а для того, аби отримати освіту, та якнайшвидше вийти заміж. Не дивлячись на те, що наше уявлення про шлюб сьогодні теж не є сформованим вірно, але це формування та точка зору жінок вже є набагато кращою. Тому що домогосподарок середнього класу Америки найбільше зустрічалось випадків жіночого алкоголізму, самогубств і т.д.

Сьюзен Окін в свою чергу в шлюбі вітала рівноправність. Правильний підхід в сім'ї був для неї справедливим розподілом праці в домі та догляд за дітьми між чоловіком та жінкою. Аби даті бачили правильний зразок рівноправного шлюбу, а чоловіки тим самим мали змогу ставати більш турботливими та мудрими.

Л. Б. Шнейдер вважає, що великою проблемою створення шлюбу в молодих людей відбувається через неправильне розуміння ролі сім'ї та шлюбу.

Т. Ю. Сорокіна досліджувала емпірично гендерні особливості шлюбно-сімейних настанов, та писала про те, що в хлопців досить широко розвинуті патріархальні настанови, що має за собою на увазі – верховенство чоловіка та прийняття багатодітності. Настанови з приводу дітей, як в дівчат так в хлопців не мають між собою великої різниці, проте така настанова, як вірність вище у дівчат. Хлопці вважаються більш лояльними до розірвання шлюбу, їх більше цікавить обов'язок шлюбу, який опирається на традиційне уявлення жінки в сім'ї

Сімейний психотерапевт Кліффорд Сегер, зауважує, що ми одружуємося через наші окремі уявлення й очікування з приводу спільного життя, яке зароджується в наших головах. А великий відсоток розлучень відбувається через усвідомлення неідеальної отриманої картинки.

На сьогоднішній день егалітарний шлюб починає набирати все більше і більше обертів. Існує досить багато випадків, коли не жінка йде в декрет, а чоловік залишається доглядати дитину, поки жінка працює. На мою думку це є досить прогресивним явищем, адже досить часто ми можемо спостерігати за тим, як в жінок, які звикли працювати та займатися бізнесом, наукою а т.д знижується активність та жага до вдосконалення. Не дивлячись на те, що я вважаю це прогресивністю часу, існують також і інакодумці, які навпаки доводять свою точку зору, в якій кажуть про те, що жінка досить швидко стомлюється та спрацьовують материнські інстинкти, які з часом руйнують кар'єру та знову все міняється. В кінцевому варіанті жінка повертається до сімейного побуту, а чоловік йде на роботу.

В кожній країні можна спостерігати різні реакції та статистику на це явище, але в Європейських країнах відсоток чоловіків, які виходять в декрет фіксується більший. За статистикою в Німеччині в 2010 році в середньому вже кожен четвертий чоловік брас собі відпустку в якій доглядав дитину. З три роки досить прогресивно зріс цей відсоток, адже ще в 2007 році статистика вказувала на 3,5%, які за власним бажанням залишалися вдома доглядати дітей. Але такий різкий зріст бажуючих пояснюється тим, що підняли оплачувану відпустку для молодих татусів. Вже на 2011 рік статистика вказувала на те, що таку форму догляду підтримують 80%. На першому місці знаходяться чоловіки з Саксонії, друге – баварці, третє – берлінці.

З питанням сім'ї та одруження в наш час все складніше. Для багатьох людей 70-90-хх років шлюб є більше важливим та сакральним, ніж для молоді сьогодення. У багатьох сучасних досліджень шлюбу виявляється велика соціальна криза та прірва. Великий відсоток шлюбів виявляється не діє спроможним, який закінчується раніше п'яти років, збільшується кількість проблемних сімей.

3.3. Висновки до III розділу

«Згідно зі статтею під назвою «Гендерні стереотипи про інтелектуальні здібності рано виникають і впливають на інтереси дітей», опублікованій в журналі Science в 2017 році, дівчата починають відчувати себе менш розумними, ніж хлопці, з шести років. «Ні хлопчики, ні дівчата не народжуються сексистами, ми, як суспільство, робимо з ними щось, щоб змусити їх досягти цієї точки», - каже Міріам Гонсалес, засновниця Inspiring Girls в Іспанії».

Насправді, проблема є не лише в тому, що нас оточуються гендерні стереотипи, великою проблемою є також велика кількість розлучень серед молоді та явище «чайлдфрі». Зазвичай шлюби розпадаються через те, що молоді люди керуючись імпульсами одружуються, після чого живуть не в своє задоволення, бо ще замолоді, або ж потерпають від нещасливого шлюбу.

«Гендер – це не просто культурне нашарування значення на біологічно призначену стать; його можна розглядати як засіб, за допомогою якого створюється «сексуальна природа» або «природна стать», що передує культурі, виступає як політично нейтральний фон».

Отже, за гендерними ознаками засуджувати людей досить неправильно, адже це є таким своїм голосом та проявом власного «Я».

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань, можемо прийти до наступних висновків:

Проаналізувавши основні дефініції фемінізму та його суть можна зазначити, певною мірою виклик чоловікам і чоловічій владі завжди був притаманний фемінізму, починаючи з того часу, коли Декларація про Настрої Водоспаду Сенеки 1848 року реєструвала додавання «жінки» до «чоловіка». Однак ці скарги були спрямовані більше на установи, ніж на окремих осіб. У «Жіночій містиці» або «Загадка жіночності» Бетті Фрідан, яка спричинила велике феміністичне відродження в 1960-х, розглядала чоловіків не як лиходіїв, а як колег-жертв, обтяжених так само тиском суспільства та очікуваннями своїх дружин, які залежали від них як для існування. Все почало змінюватися в 1970-х роках із піднесенням радикального фемінізму. Цей рух зі своїм гаслом «Особисте – це політичне» викликав хвилю жіночого гніву на колективні та індивідуальні порушення чоловіків. Такі авторки, як Андреа Дворкін та Мерилін Френч, зображали звичайних чоловіків жорстокими пішоходами патріархату.

Коли починають говорити про фемінізм, то здебільшого мають на увазі саме повагу до різноманітного жіночого досвіду, особистості, їх сильних сторін та знань, а також, надання жінкам можливостей до реалізації їх повних прав. Говорячи про фемінізм, йдеться саме про вирівнювання справедливості між статями та забезпечення однакових можливостей.

Люди часто помиляються говорячи, що фемінізм це лише виступ за переживання однієї людини. Фемінізм – це про вивчення та розуміння способів впливу нерівності на жінок та чоловіків, а також нагадування про те, що ми всі живемо в одному соціумі. Справжня мета та справжня рівність ніколи нікого не залишає. Говорячи простими словами – це рівні права та можливості для всіх статей. Фемінізм сам по собі говорить про рівність і немає нічого схильного до жінок чи проти чоловіків. Фемінізм полягає у рівності та протистоїть будь-яким упередженням та стереотипам пов'язаним зі статтю.

Виокремивши та проаналізувавши етапи розвитку та течії у феміністських рухах, можна зазначити, що течій в фемінізмі було безліч і в кожному з окремих рухів були як і схожі методи боротьби та ідеї, так і відмінні. Головними з ним вважаються три хвилі, які власне кажучи і були початком вже різних напрямків.

Перша хвиля вважається початком всього фемінізму. Головною метою було зрівняння прав та отримання права голосу. Тут не було ніяких протистоянь чоловікам, щоб знищити традиційність жінок, лише бажання мати право голосу та використовувати його, аби почуватися рівними та важливими. Представниць такої хвилі називали суфражистками. Друга хвиля фемінізму мала назву – неофемінізму. В цій хвилі ідея за право голосу відійшла на другий план, а головною ідеєю було широке коло питань, таких як: жіноча сексуальність, права сім'ї та згвалтування у шлюбі. Таким чином можна прослідкувати, що жінки цієї хвилі не зупинилися, а почали розкривати й інші проблеми жіночої статі. Третя хвиля стала пов'язаною з новим рівнем філософського осмислення жіночого руху, в якому вся ідейність була прикута до поняття ідентичності. В головних ідеях цієї хвилі ми можемо побачити, що жінки почали звертати вже на гендерну проблему в суспільстві.

Проаналізувавши теорії дослідження фемінізму ХХ століття, можна зазначити, що не дивлячись на те, що є ще багато різних аспектів, які доводять, що фемінізм не потрібен, жінки змогли показати, що вони можуть за себе постояти. Об'єднавшись вони змогли досягти: право голосу, зробили величезний прорив в такій проблемі як рабство домогосподарки, відношення до жінки лише як до сексуального об'єкту, відмова від стереотипів «жінка та чоловік», соціум розуміти, що люди можуть відрізнитися від того тіла, в якому людина народжується, і дала вона сама вибирає собі гендер, відмова від стереотипу народжуваності. Та все ж таки велика кількість сексизму залишилася, вона зустрічається як в житті так і на роботах.

Наприклад: в політику жінки сьогодні можуть йти впевнено, вони вже можуть приймати рішення та до їх голосу дослуховуються, але при цьому сам відсоток жінок, порівняно з чоловіками, нижчий.

Дивлячись на те, як зараз розвивається фемінізм, можна прослідкувати, що далеко не всюди жінки відстоюють те, чого хотіли раніше. Змішання різних течій фемінізму привело до так званого хаосу в деяких країнах. Стало помітно, як багато людей засуджують феміністичні рухи через те, що багато активісток стали агресивнішими. Через неправильну подачу фемінізму існує безліч думок: що феміністки хочуть керувати світом і вбивати чоловіків, фемінізм – це ненависть до чоловіків, бояться, що чоловіки почнуть втрачати авторитет, контроль та економічні важливості. Фемінізм став асоціюватися з сильними та розлюченими жінками.

Саме радикальний фемінізм дещо негативно посприям на відношення до феміністок. Радикальні феміністки стали дуже відомими завдяки своїй активності. Вони говорять про необхідність існування виключно жіночих рухів і наполягають на тому, що всі чоловіки зацікавлені в придушенні жінок і відтворюють механізми патріархату. Радикальний фемінізм нерідко критикують за занадто узагальнений погляд на жінок, що не враховує расових і класових відмінностей. Адже тут вже можна іноді відстежувати ту тоненьку ниточку ненависті до чоловіків, не потрібно забувати, що фемінізм це не про ненависть. Багато радикальних феміністок розірвали зв'язки з лівими групами, де домінують чоловіки або хоча б співпрацюють з ними.

Проаналізувавши соціально-філософські феміністичні течії у Східній Європі, можна зазначити, що в багатьох країнах Східної Європи спостерігається, що ставлення не змінилося та чоловіки так само залишаються головними, а жінки другорядними. Відстежується це в тому, що не пройшла та стереотипність «жінка домогосподарка» в багатьох країнах. Таких як: Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова і т.д. Безперечно були досягненні значні успіхи, але цього не зовсім достатньо. В цих країнах ще досі помітно, як молодих дівчат насильно віддають

заміж, як традиції стародавніх часів не змінюються, коли чоловік «голова», а жінка домогосподарка. В країнах східної Європи можна спостерігати за тим, як все таки змінюється бачення фемінізму, ставлення до жінок та збільшується жага до змін.

Проаналізувавши соціально-філософські течії в Україні, можна зазначити, що тут також ситуація з фемінізмом не досить прогресивна. Велика кількість домашнього насильства, зґвалтування та викрадення дівчат, на які дуже рідко звертають увагу та допомагають належним чином. Жінка сьогодні хоче бути захищеною та без усіляких побоювань ходити одна по вулиці, вдягати плаття або сукні та не чути у відповідь на зґвалтування «вона спровокувала мене зовнішнім виглядом». Не досить зрозумілі організації такі як Femme виникають в Україні аби звернути на себе увагу та донести суспільству свою точку зору. Та завдяки видатним письменницям, які почали вперше використовувати в своєму словарі значення «фемінізм» та сучасним активісткам, які намагаються донести правильну думку щодо фемінізму, можна говорити, що проблема скоро може зійти та настане новий рівень життя, де жінки не будуть агресивно висказувати свої точки зору, а достатня кількість чоловіків почнуть розуміти сенс всіх рухів.

Проаналізувавши гендерний розвиток в суспільстві, можна зазначити, що головною гендерною є невміння розрізняти поняття «стать» та «гендер».

Слово «стать» стосується біологічних відмінностей між чоловіком та жіночими тілами, таких як гені талії та генетичні відмінності. «Гендер», в свою чергу означає передбачену роль чоловіка чи жінки у суспільстві. Ось наприклад, багато стереотипів, що існують у нашому суспільстві, пов'язані саме з гендерними обмеженнями, а не через біологічні обмеження.

Варто зауважити, що така тема, як гендер є важливою в наш час, адже не зважаючи на те, що сприйняття світу прогресує з кожним днем все більше і більше, ми ніяк не дійдемо до тієї точки, коли можна буде з впевненістю сказати, що гендерної нерівності, гендерних стереотипів не існує. Безперечно сьогодні

набагато більше інформації як школах, університетах так і в політичному, медіа світі, але це ще не той рівень, якого б хотілося дійти.

Проаналізувавши гендерні особливості чоловіків та жінок в соціокультурні та побутовій сферах життя, можна сказати, що фемінізм став актуальним не тільки для жінок, але і для чоловіків. Було багато організацій які створювалися чоловіками і які виходили разом з жінками на мітинги, де допомагали своєю підтримкою. Навіть на початку зародження фемінізму, у суфражистські часи жінки мали змогу отримувати підтримку з боку маскулінної частини населення.

Гендерний рівень між чоловіками та жінками в побутових сферах життя набирає нових обертів, де вводяться нові традиції шлюбу, де його розуміння набуває більш широко сенсу. Коли люди почнуть більше розмовляти про шлюб, про його значимість, то тільки тоді можна буде говорити про досягнення цієї гендерної рівності. Звичайно, це стосується не тільки чоловіків, але й жінок, адже в кожного з нас бувають неправильні розуміння того чи іншого явища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Богачевська-Хомяк М., Веселова О. М. [Жіночий рух в Україні](#) // [Енциклопедія історії України](#) : у 10 т. / редкол.: [В. А. Смолій](#) (голова) та ін. ; [Інститут історії України НАН України](#). — К. : [Наукова думка](#), 2005. — Т. 3 : Е — Й. — 672 с. : іл. — [ISBN 966-00-0610-1](#).
2. Веселова О. М. Жіночий рух. В кн.: Нарис історії України ХХ століття. К., 2002
3. Вігарелло Ж. "Мистецтво привабливості. Історія тілесної краси від ренесансу до наших днів" / Жорж Вігарелло., 2013. – 429 с. – (978-5-4448-0052-2).
4. Вульф Н. Миф о красоте / Наоми Вульф., 1991. – 90 с. – ("Альпина нон-фикшн").
5. Дарио С. С. Чи існує жінка? / Салас Соммер Дарио., 1993. – 192 с.
6. Жеребкіна І. А. Введення в гендерні дослідження / І. А. Жеребкіна. – Харків: Алетея, 2001. – 738 с
7. Жіночі студії в Україні: жінка в історії та сьогодні. Одеса, 1999
8. Марія М. Гендер для медій / М. Марія, П. Ольга, Я. Галина. – Київ: Центр культурно-антропологічних студій, 2013. – (Вчена рада Інституту народознавства НАН України).
9. Марценюк Т. О. Чому не варто боятися фемінізму? К.: Комора, 2018. 328 с.
10. О. Гомілко. Фемінізм // [Філософський енциклопедичний словник](#)
11. Оксана Кісь. Дефініції фемінізму // Незалежний культурологічний часопис «І» число 17 / 2000 «Гендерні студії»
12. Симона де Б. «Друга стаття» Том 1 / Симона де Бовуар. – Харків: Основи, 1949. – 368 с. – ("Фактор-Друк").
13. Симона де Б. "Друга стаття" Том 2 / Симона де Бовуар. – Харків: Основи, 1949. – 368 с. – ("Фактор-Друк").
14. Таран Л. (2007). Жіноча роль Жінка-автор у сучасній українській прозі : Емансипаційний дискурс. – Київ : Основи.
15. [Фемініст](#) // [Словник української мови](#) : в 11 т. — К. : [Наукова думка](#), 1970—1980.

16. Милль Д. С. Про підпорядкування жінок / Джон Стюарт Милль. – Лондон, 1869. – 303 с.
17. Бурдые П. [Мужское господство / Бурдые П. Социальное пространство. Поля и практики](#). М., СПб, 2005 г. [ISBN 5-89329-761-X](#).
18. [Гендерная социология / Барчунова Т. В.](#) // Восьмеричный путь — Германцы [Электронный ресурс]. — 2006. — С. 534—535. — ([Большая российская энциклопедия](#) : [в 35 т.] / гл. ред. [Ю. С. Осипов](#) ; 2004—2017, т. 6). — [ISBN 5-85270-335-4](#).
19. Глория Д. У. «Разве я не женщина?» / Джин Уоткиннс Глория., 1981. – 220 с.
20. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/>
21. Дугин А. Г. [«Социология пола \(Структурная социология\)»](#) // [«Структурная социология»](#) М., 2010.
22. Жеребкина И. [Возможна ли феминистская солидарность на постсоветском пространстве?](#). Европейское кафе (25-11-2015).
23. Клара Ц. «Чего хотят женщины» / Ц. Клара, К. Александра., 2014. – (Алгоритм).
3. Бетти Ф. «Загадка женственности» / Фридан Бетти. – Англия: Группа «Прогресс», 1993. – (Публицистика).
24. Марценюк Т. О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. За участі Олени Богдан. К.: Основи, 2017. 256 с.
25. Мужская гендерная общность: закономерности и специфика развития. Монография / под ред. Г. Г. Силасте, [И. Ю. Зая](#). М., 2013. 194 с. [ISBN 978-5-91146-832-3](#)
26. Ольга Вадимова Шнырова «Суфражизм в истории и культуре Великобритании» (СПб: Изд-во Ивана Лимбаха, 2019)
27. Пулен Ф. "Про равенство полов" / Франсуа Пулен.
28. Пушкарёва Н. Начало женского движения в России // [www.yabloko.ru/books/Womens-book.pdf Женское движение в России: вчера, сегодня, завтра] / Михалёва Г.М. (отв. ред.). — М., 2010. — [ISBN 9785873175828](#).

29. Словарь гендерных терминов [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://a-z-gender.net/gender.html>.
30. Фиренцуола А. "Про красоту женщины" / Аньоло Фиренцуола. // Academia. М.--Л. – 1934.
31. Ч. Томас Филлипс, А. И. Антонов. Феминизм и семья: историко-социологический анализ. — Грааль, 2002
32. Чуйкина С. Участие женщин в диссидентском движении (1956—1986). Случай Ленинграда // [Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период. Сб. научных статей](#) / Здравомыслова Е., Тёмкина А. (ред.). — СПб: ЦНСИ, 1996.
33. Юкина И. [Русский феминизм как вызов современности](#). — СПб: [Алетейя](#), 2007. — 544 с. — [ISBN 978-5-903354-21-4](#).
34. G.D Anderson [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://gdanderson.com/>.
35. Holmes Mary What is Gender?: Sociological Approaches 1st Edition. SAGE Publications Ltd, 2007. 216 p.
36. Kramer Laura, Beutel Ann The Sociology of Gender: A Brief Introduction 4th Edition. Oxford University Press, 2014 262 p
37. Messer-Davidow, Ellen (2002). Disciplining Feminism: From Social Activism to Academic Discourse. Durham, **NC**: Duke University Press. [ISBN 0-8223-2843-7](#).
38. Rusia: Comienza el absurdo juicio de la activista feminista Yulia Tsvetkova por “pornografía” [Электронный ресурс] // Amnistia international. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2021/04/russia-feminist-activist-yulia-tsvetkovas-absurd-pornography-trial-starts/>
39. Wharton Amy S. The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research 2nd Edition Wiley-Blackwell, 2011. 288 p.
40. Witt, Charlotte (2006). [Feminist History of Philosophy \[феміністична історія філософії\]](#) (Англійська). Stanford Encyclopedia of Philosophy. Процитовано 23 Січня 2012.